

CATEGORIES OF TRANSGRESSORS

AND OUR OBLIGATIONS TOWARD THEM

In this chapter, we will clarify the general principles affecting someone who desecrates Shabbos in public. In the next chapter, we will apply these principles to the Jews of our generation.

A. DIFFERENT CATEGORIES OF TRANSGRESSORS

The *Rambam* defines a broad range of different transgressors and/or nonbelievers, such as *minim*, *apikorsim*, *kofrim*, and apostates (מוזמרים) or (משומדים).¹ These are not all distinct and separate categories, and it is

מינים: 1

מין הוא הכופר בעיקרים הנוגעים לאמונה בהקב"ה, ביחודו ובהשגחתו, ושהוא בורא הכל. ויש דעות שנכלל במינות כגון מי שכופר שה' נתן התורה ומי שאומר שהוא בעל גוף, ובפשטות כל זה בדעות ולא במעשים. אבל יש דעות בראשונים שמין הוא גם כן מי שעובד עבודה זרה (אפילו אם הוא אוחז שיש מליץ בינו לבין הקב"ה וראוי להתפלל למליץ הזה) או אדוק לעבודה זרה. ואולי גם כאן המעשים הם רק גילויים להדעות שלו.

רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ז):

"חמשה הן הנקראים מינים:

1. האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג;
2. והאומר שיש שם מנהיג אבל הם שנים או יותר;
3. והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה;
4. וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל; [והסביר שם הראב"ד: כאותו שאמר אלמקים צייר גדול היה אלא שמצא לו סמנים גדולים תהו ובהו חושך ומים ורוח ובהם עשה מה שעשה].
5. וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים; כל אחד מהמשה אלו הוא מין".

אהבת ישראל להחפץ חיים (ריש הספר):

"ומין נקרא הכופר בתורת ה' ובהשגחתו".

ובכל זה ראינו שמין זה הוא מי שדעותיו מקולקלות. וכמו שכתב הרמב"ם.

רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה לפי גירסת הרב פרנקל):

"והמינים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות בדברים שאמרנו, עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרין שאין בזה עון".

והיינו אף על פי שבסופו של דבר יעבור על עבודה זרה, אבל המקור של הדברים זה "במחשבות לבם".

והפרטים בזה לא מוסכמים בין הראשונים וכמו שראינו כבר בהשגת הראב"ד.

השגת הראב"ד (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה):

"ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות".

רש"י (עבודה זרה דף כו ע"ב):

"מיונין – מורין לעבודת כוכבים בין עובדי כוכבים בין ישראלים".

ומסתמא התכוון רש"י למה שכתב בחולין דף יג ע"א שמין הוא האדוק בעבודה זרה. וכן כתב תוספות הרא"ש (שם). ומכל מקום רואים אנו שלרש"י ותוספות הרא"ש ההגדרה כוללת מעשים ולא רק דעות.

ויש לציין שתוספות (חולין שם) כתבו שלא רק האדוק בעבודה זרה כגון כומר – נקרא מין, אלא כל מי שעובד עבודה זרה גם כן הוי מין. [ואף על פי שנראה מתוספות בחולין דף ד ע"ב ובעבודה זרה דף כו ע"ב כמו שכתב רש"י כבר תירצו הב"ח והמהרש"א ואין כאן מקום להאריך].

ולפי הרמב"ם יש בודאי ציור שמי שהוגדר כמין יכול לקיים מצוות גם כן, [מין שומר מצוות] רק שאין זה שוה כלום היות שהוא לא מאמין במצווה של המצוות ואילו לרש"י מציעו המאמינים בשיתוף [Trinity] – שליהודים זה איסור עבודה זרה – ומכל מקום עושים מצוות ואין מצוותיהם מצוות היות שלא מאמינים בהקב"ה כראוי.

אפיקורסים:

רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ח):

"שלשה הן הנקראים אפיקורסין האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם והמכחיש נבואתו של משה רבינו והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הן אפיקורסים".

אבל בהלכות עבודה זרה כתב שאפיקורס הוא מומר להכעיס.

רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה):

"והמינים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות בדברים שאמרנו, עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרין שאין בזה עון".

אמנם בגירסת רב שבתי פרנקל שם לא מופיע המילה "אפיקורסים" אלא "מינים".

ובהמשך נביא את שיטת הרב חיים מבריסק בזה שאין דין של שוגג או אונס באפיקורוס.

שולחן ערוך (יורה דעה סימן קנח סעיף א):

"והאפיקורסים, והם שכופרים בתורה ונבואה מישראל".

כופרים:

כופר הוא מי שכופר בתורה שבכתב או תורה שבעל פה או נצחיות התורה.

רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ח):

"שלשה הן הכופרים בתורה האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה. וכן הכופר בפרושה והוא תורה שבעל פה והמכחיש מגידה כגון צדוק ובייתוס והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אף על פי שהיא היתה מעם ה' כגון ההגרים כל אחד משלשה אלו כופר בתורה".

אבל החפץ חיים הוסיף שגם מי שלא מאמין בביאת המשיח נקרא כופר.

ציפית לישועה (ריש פרק ב):

not always clear which kind of sinner belongs to which category. (See endnote I.)

The level of culpability of a non-observant Jew—whether he is considered a deliberate sinner, a negligent transgressor, a faultless violator, or one who was convinced that his actions were permissible²—will also be impacted by whether his family, schooling, and neighborhood environment were Torah-oriented or not.³ It makes a difference whether he commits the transgression once or repeatedly; whether he is doing it because of natural desires or because he does not care.⁴ It also matters whether he has done *teshuvah* or not.⁵ We will not attempt to resolve all of the issues. Rather, we will be focusing on those categories that will make the most difference in regard to the laws we hope to clarify in this work.

"מי שאינו מאמין בביאת המשיח גדול עונו שחסר לו אחד מי"ג עיקרים וכו' וכופר בתורה ייחשב".
[ולא מסתבר שבא לתת הגדרה אחרת לגמרי מהרמב"ם, אלא בא להוסיף].

ועיין בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שנו), שאף על פי הגאולה וביאת המשיח אינה עיקר [מעיקרי האמונה לדעת רבי יוסף אלבן], מכל מקום, מי שאינו מודה בו כופר בעיקר של האמנת התורה ודברי נביאים. וכיון שעיקר יסוד הכל להאמין בתורה ובנביאים, ושם נאמר גאולתינו האחרונה בפרשת נצבים ובפרשת האזינו, כמו שכתב הרמב"ן (שם), והריבה מזה בדברי נביאים. אם כן מי שמפסק על הגאולה הלזו הרי כופר בעיקר האמנת התורה והנביאים.

ולפי זה הכופר בביאת המשיח כאילו כופר בנביאה והוי אפיקורס.

מומרים/משומדים:

רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ט):

"שנים הם המומרים מישראל המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה".

רמב"ם (הלכות רוצח ושחיתות נפש פרק ה הלכה ד):

"וכן גר תושב שהרג גר תושב מפני שעלה על דעתו שמוותר להרגו הרי זה קרוב למוזיד ונהרג עליו הואיל ונתכוון להרגו".

רמב"ם (הלכות שנגזרות פרק ה הלכה ו):

"הבא על אשתו שלא בשעת וסתה וראתה דם בשעת התשמיש הרי אלו פטורין מקרבן חטאת מפני שזה כאנוס הוא ולא שוגג שהשוגג היה לו לבדוק ולדקדק ואילו בדיק יפה ודקדק בשאלות לא היה בא לידי שגגה ולפי שלא טרח בדרישה ובחקירה ואחר כך יעשה צריך כפרה אבל זה מה לו לעשות הרי טהורה היתה ושלם בשעת וסתה בעל אין זה אלא אונס".

היינו כרבא במכות דף ז ע"ב ולא כאבי שלדבריו אומר מותר הוי אונס. במכות דף ט ע"ב נחלקו בפירוש הפסוקים בנוגע למעשה של אבימלך כשלקח את שרה אמנו שלפי רבא היה לו לברר מה הסטטוס שלה [אחותו רווקה או אשת אברהם] ולרב חסדא [והיינו הדעה של אביי] טענת אבימלך—"הגוי גם צדיק תהרוג" (בראשית כ, ד), התקבלה על ידי ה'. אמנם תוספות (דף ז ע"ב ד"ה אלא פרט) כתבו שלפי רבא [שטענן שהוא קרוב למוזיד] יש נפקא מינה רק כלפי רציחה באומר מותר, היינו שאינו נחשב שוגג גמור להיות חייב בגלות אבל עדיין נחשב בכל מקרה שוגג להביא קרבן.

שזה נוגע להדין של תנוקות שנשבו, שעליהם נדבר באריכות בהמשך.

בהמשך נדבר באריכות על מומר לתאבון.

ספר התניא (פרק א):

"ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפרק ב דיבמות ובפרק קמא דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נקרא רשע (בפרק ו דשבועות) וכל שכן וקל וחומר במבטל איוו מצות עשה שאפשר לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שעליו דרשו ר"ל כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו' ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן".

Endnotes

מומר להכעיס ומין: I

במסכת עבודה זרה (דף כו ע"ב) וכן בהוריות (דף יא ע"ב) יש דיון לגבי התואר "מין" האם הוא שייך רק לעובד עבודה זרה או גם למומר להכעיס. כתב הר"ן שקיימא לן שמומר הוא מין וכתב שכן נראה גם דעת הר"ף. וכן דעת הרמב"ן (בבא מציעא ד"ה ועוד) אבל הרשב"א בתורת הבית (דף ח ע"ב) סובר שאינו מין. [ועיין ברא"ה והריטב"א שמעמידים את הסוגיא באופן אחר.] נפסק להלכה בשולחן ערוך (יורה דעה סימן ב סעיף ה) שגם מומר להכעיס דינו כעובד כוכבים וכפי שניראה בהמשך.

[עיין בהתחלת פרק ג שהגדרנו שם מין כמי שהוא כופר בדעות וראינו שם לפי הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פרק ב הלכה ה) שממילא איש כזה יבוא גם לידי עבודה זרה אבל לאו דווקא שכל עובד עבודה זרה הוא בכלל מין. ועיין שם מה שכתבנו בשם רש"י.]

ודעת הרמב"ם אינה ברורה. הר"ן (עבודה זרה שם) כותב שדעת הרמב"ם הוא שמומר הוא מין. והנה ברמב"ם בהלכות תשובה (פרק ג) מחלק בין מינים (הלכה ז), אפיקורסים (הלכה ח) ומומרים (הלכה ט) ואילו בהלכות עבודה זרה (פרק ב הלכה ה) קורא מומר להכעיס בשם אפיקורס ולא מומר וזה לשונו (שם):

"האפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון".

[ובגירסת הרב פרנקל הנוסח הוא "ומשומד לעבודת כוכבים הרי הוא משומד לכל התורה כולה" ואין נפקא מינה בזה, דנראה שבכל מקום שכתוב בגירסאות אצלינו "מומר", הרמב"ם באמת כתב "משומד" – וכן בש"ס גם כן נראה שכל מקום שכתוב "מומר לעבודה זרה" שהגירסא המקורית היתה "משומד לעבודה זרה" – והוחלף על ידי הצנזורה.]

ושב בהלכות רוצח (פרק ד הלכה ז) כתב הרמב"ם שכל מומר להכעיס נקרא מין, וזה לשונו שם:

"המינים הם עובדי עבודה זרה מיישראל או העושה עבירות להכעיס אפילו אבל נבילה או לבש שעטנו להכעיס הרי זה מין".

ולפי גירסת הרב פרנקל בעבודה זרה שגם שם איירי במין, שני המקומות האלה של הרמב"ם (הלכות עבודה זרה והלכות רוצח) עולים בקנה אחד.

מכל מקום ראינו דבהלכות תשובה (פרק ג הלכה ט) קורא העובר על מצוות להכעיס והורגל בשם מומר להכעיס ואילו בהלכות עבודה זרה (גירסת הרב פרנקל) והלכות רוצח קורא אותו גם כן בשם מין. [ועיין בכסף משנה הלכות אבידה פרק יא שהשיג שיש סתירה בין הרמב"ם בהלכות אבידה ובין הלכות רוצח.]

והחזון איש (יורה דעה סימן ב סעיף קטן ו) כתב שמכל מקום לרוב ראשונים מומר להכעיס אינו מין, וראיתי בפרי תואר (יורה דעה חלק ב) וזה לשונו:

"הרא"ה כתב דפסקו רבוותא דמשומד היו ודוקא דשביק היתירא ואכיל איסורא אבל להכעיס ממש ודאי דמין הוא לכלי עלמא".

ויש נפקא מינה אם מומר הוא ממש מין שרש"י כתב (בעבודה זרה דף כו ע"ב ד"ה מין הוא):

"בכמה דברים מצינו חילוק בין מין למומר כגון ספר תורה שכתבו מין ישרף ודהכא".

ולכמה דעות אינם מורידים מומר להכעיס, רק אם הוא מין באמת מורידין אותו גם כן זה נוגע לשחיטתו אם כשרה או לא. [עיין בפרי חדש יורה דעה סימן ב שמאריך בדבר וגם עיין בפרי תואר יורה דעה חלק ב.]

ויש לציין שהבית יוסף (יורה דעה סימן לט) כתב שאפילו מומר להכעיס שורפין ספר תורה שכתב, ושוב כתב בשולחן ערוך (יורה דעה סימן ב סעיף ה):

"מומר להכעיס, אפילו לדבר אחד, או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא, או שהוא מומר לכל התורה, אפילו חוץ משתים אלו, דינו כעובד כוכבים".

והיינו בין אם מומר להכעיס נחשב מין או לא לכאורה אין נפקא מינה בדינים הנוגעים לו. ורק מי שאדוק בעבודה זרה – שנקרא אפיקורס ולא מין – דינו בשריפה, וכמו שכתב הביאור הלכה (סימן לט ד"ה או).

וכתב הרב שמשון רפאל הירש שזמן הוא באמת מומר רק יותר גרוע [נכלל בגדר מומר גם כן] וההבדל הוא שזמן לא רק שעושה מעשים של מומר אלא גם כן אדוק בדעות של מיעוט במחשבתו. (Collected Writings of Rabbi Samson Raphael Hirsch "חלק ו עמוד 972)

וזה דומה לדברי המשנה ברורה (בביאור הלכה סימן לט ד"ה או מומר לעבודת גילולים) שמומר הוא שעובד עבודה זרה פעם אדחת או כמה פעמים. לאפוקי מי שאדוק בה, אלא שקרא למי שאדוק בה אפיקורס ולא מין [וזה לשונו שם: "ומיירי שאינו אדוק בה דאם לאו הכי הוה ליה אפיקורס וצריך שריפה"].

וכל זה קשה לפי ההגדרות שנתנו לעיל למומר ולמין לשיטת הרמב"ם שמומר הוא חסרון במעשים ומין הוא חסרון בדעות.

B. INTERPERSONAL RESPONSIBILITIES TOWARD TORAH VIOLATORS

Many verses relating to interpersonal responsibilities contain the word רֵעַךְ—your friend (as in ואהבת לרעך כמוך), עֵמִיתךָ—your neighbor (as in לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך. לא תלך רכיל בעמין לא תעמוד על דם רעך אני ה' לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. לא תקם ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה').⁶ We continue to be obligated in these mitzvos, even toward a sinner.⁷

6 ויקרא (יט, יג-יח):

"לא תעשק את רעך ולא תגול לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר. לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלקיך אני ה'. לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך. לא תלך רכיל בעמין לא תעמוד על דם רעך אני ה' לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. לא תקם ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'."

ויקרא (כה, יד):

"וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו."

ויקרא (כה, כה):

"כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו."

ויקרא (כה, ז):

"ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך כי אני ה' אלקיכם."

ויקרא (כה, לה):

"וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך."

ויקרא (כה, לו):

"אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך וחי אחיך עמך."

ויקרא (כה, מז):

"וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר."

דברים (טו, ג):

"את הנכרי תגש ואשר לך את אחיך תשמט ידך."

דברים (טו, ז):

"כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שערך בארצך אשר ה' אלקיך נתן לך לא תאמין את לבבך ולא תקפין את ידך מאחיק האביון."

דברים (טו, ט):

"השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא."

דברים (כב, א-ד):

"לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיק. ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו. וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם. לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו."

שמות (כג, ד-ה):

"כי תפגע שור אויבך או חמורו תעה השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעוזב לו עוב תעזב עמו."

דברים (כג, כ-כא):

"לא תשיך לאחיק נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך. לנכרי תשיך ולאחיק לא תשיך למען יברכך ה' אלקיך בכל משלך ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה."

7 פירוש המשניות (מסכת סנהדרין פרק י משנה א, בסוף העיקר ה"ג):

"וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה' הוא נכנס בכלל ישראל ומוצה לאהבו ולרחם עליו ולהווג עמו

However, some of the more serious categories of sinners are no longer considered רעך, עמיתך, or אחיך with respect to our obligations toward them. For example, אחיך is interpreted as אחיך במצוות,⁸ as is עמיתך.⁹ In the case of a מומר להכעיס (spiteful apostate), one would be permitted to speak negatively about him,¹⁰ one would not have to return his lost object,¹¹ and

ככל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחווה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא והוא מפורשעי ישראל".

ספר חפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל ו, סימן ח):

"וכל זה [האיסורים של לשון הרע שדיבר בהם בסימן הקודם] אפילו אם הסיפור על איש בינוני, אשר... פעמים יכשל וגו'".

ספר יראים (סימן קנו): 8

"ואם הוא עבדין במזיד באחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו מחויב לא להחיותו ולא להלוות לו דכתיב וחי אחיך ובחלואה תכניס מאחד אחיך וכיון שעבר במזיד יצא מכלל אחוה דאחווה במצוות בעיני דקיימא לן כרב[נן] דאמרי בבבא קמא בפרק החובל (דף פח ע"א) יש לעבדים בשעת דאחווה הוא במצוות, ותניא במכות כאלו הן הלוקין (דף כג ע"א) ונקלה אחיך לענין כשקובל דעו אבל קודם לכן אינו אחיך למדת שרשע יצא מכלל אחוה והיינו טעמא דתניא בעבודה זרה בפרק ב (דף כו ע"א) העובדי כוכבים ורועה בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין פירוש גולעים אלמא רועה בהמה דקה אין מצוה להחיותם דקתני ואין מעלין. ואף על גב דתניא בעבודה זרה בפרק ב (דף כו ע"ב) לכל אבדת אחיך לרבות את המשומד דוקא לענין אבידה איתרבי ולא ילפינן אחוה להחיותו והלואותו מינה שאם ריבה הכותב להחזיר שלו לא ריבה לתת לו וגם ברבית מותר להלוותו מהאי טעמא דאחווה כתיב לענין רבית כתיב כי ימוך אחיך וגו' אל תקח מאתו נשך ותרבית".

שולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף א):

"מי שהוא עבדין במזיד על אחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה, אינו חייב להחיותו ולא להלוותו".

ספר בינה ודעת (מבוא ציון עב):

"ולכאורה סבירא ליה ליראים דדין 'אחווה' הוא דין חיובי כלומר דבעינן שבפועל מקיים מצוות ולכן אין מחויב להלוות גם למומר לתיאבון [דבמצויאות אינו 'אחיך' במצוות]. לפי דעת היראים יש לומר דגם בתנוק שנשבה אף שאינו מקיים מחמת אונס מכל מקום לאו אחיך הוא ואונס אינו כמאן דעבד... או נימא דשאני תנוק שנשבה שהוא אנוס במעשיו דלכולי עלמא לא יצא מכלל אחווה ודברי היראים הם רק לענין מומר לתיאבון... אמנם לא אזלינן כדעתו".

תנא דבי אליהו (פרק יח): 9

"הוכח תוכיח את עמיתך לעמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצוות אתה חייב להוכיח אותו אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו".

ספר חפץ חיים (הלכות איסורי לשון הרע כלל ז סעיף ה): 10

"אם נתחזק מכבר בלאו הכי לאדם רשע, מפני שנתפרסם עליו כמה פעמים, שעבר בשאט נפש על איסורין הידועין לכל ישראל, שהוא אסור כנאוף וכיוצא בזה, על איש כזה מותר לקבל לשון הרע".

ספר חפץ חיים (הלכות איסורי לשון הרע כלל ח סעיף ה):

"וכל זה האיסור של לשון הרע הוא דוקא על איש שעל פי דין תורה הוא עדיין בכלל 'עמיתך' דהינו עם שאתך בתורה ובמצוות, אבל אותן האנשים, שמכירים, שיש בהם אפיקורסות, מצוה לגנותם ולבוותם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם, בכל מה שהוא רואה עליהם, או ששומע עליהם, דכתיב, 'לא תגזר איש את עמיתו', ולא תלך רכיל בעמך', והם אינם בכלל זה, שאינם עושים מעשה עמך".

ספר חפץ חיים (הלכות איסורי לשון הרע כלל ח סעיף ז):

"ודע עוד, דאם נתחזק בעיר לרשע מפני שאר עניני עברות, שמותר עבורם לגנותו גם כן דינא הכי".

ובומגנו זה כבר לא שייך וכמו שהחפץ חיים עצמו כתב במרגניתא טבא שאין אנו יודעים להוכיח. וגם כן צריך להיות שמכונן לתועלת, שלא ילמדו אחרים ממעשיו ועוד נתאים שם.

שולחן ערוך (חושן משפט סימן רסו סעיף ב): 11

"אוכל נבילה להכעיס הרי הוא אפיקורוס מישראל, והאפיקורסים והכותים וישראל המחלל שבת בפרהסיא אסור להחזיר להם אבידה, כעובד כוכבים".

seemingly, one is exempt from the mitzvah of *lifnei iver* toward him.¹² Not only is one exempt from loving such a person;¹³ it is, in fact, a mitzvah to hate him.¹⁴ However, some say that despite this, one is still obligated in the mitzvah of *tochachah* toward such a person, i.e., to reach out to him if there is a chance that he will respond positively.¹⁵ One is not

- 12 ש"ך (יורה דעה סימן קנא סעיף קטן ו):
 "היכי דאמרינן בש"ס גבי נזיר דאסור להושיט לו כוס יין... לפי עניות דעתו דלא פליגי דכולי מודים... דמעובד כוכבים או מומר שרי".
 שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן כח):
 "שלכן נוטה יותר לומר שליכא חיוב למונעו [מי שעובר עבירה במזיד] מעבירה. ובפרט להש"ך (יורה דעה סימן קנא סעיף קטן ו), להדגול מרבבה שביאר טעמו ומשמע שהסכים עמו לדינא, דהא משמע שמתירין למכור דברים אסורים לכל ישראל מומר, אפילו לבן המומר כשיכול לקנות במקום אחר".
 וכמו כן בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג אות ז):
 "יש לומר כפי שהיה אומר מרן זצוק"ל פעמים רבות על-פה, שאפשר לסמוך על שיטת הש"ך יורה דעה סימן קנא סעיף קטן ו, ונתבאר דבריו בדגול מרבבה שם, שבמזיד לעבור את העבירה אין איסור מסייע".
- 13 אבות דרבי נתן (טז, ה):
 "ושנא את האפיקורסין והמסיתים ומדיחין, וכן המסורות... הלא הוא אומר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך אני ה' [מה טעם כי אני] בראתיו ואם עושה מעשה עמך אתה אוהבו ואם לאו אי אתה אוהבו".
 משמע שאם מצוה לשנוא אותו או פטור מואהבת לרעך כמוך. וכן משמע מהמשנה ברורה (סימן קנו סעיף קטן ד) שינאה ואהבה הם שני הפכים ואם מצוה לשנוא עבריינין אז גם כן פטור מאהבתו.
 משנה ברורה (סימן קנו סעיף קטן ד):
 "עוד כתב בפרק ו הלכה ג מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך... ודוקא רעך בתורה ומצות אבל אדם רשע שראה אותו שעבר עבירה המפורסמת בישראל ולא קבל תוכחה מצוה לשנאתו".
 ונאריך בזה לקמן (פרק יב).
 אבות דרבי נתן (פרק טז, ה):
- 14 "ושנאת הבריות כיצד מלמד שלא יכוין אדם לומר אהוב את החכמים ושנוא את התלמידים אהוב את התלמידים ושנוא את עמי הארץ [אלא אהוב את כולם] ושנוא את האפיקורסין והמסיתים ומדיחין וכן המסורות וכן דוד אמר (תהלים קלט) משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי הלא הוא אומר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך אני ה' [מה טעם כי אני] בראתיו ואם עושה מעשה עמך אתה אוהבו ואם לאו אי אתה אוהבו".
 פסחים (דף ק"ג ע"ב):
 "אמר רבי שמואל בר רב יצחק [רשע] מותר לשנאתו וכו' רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע".
 וכן כתב הרמב"ם (הלכות אבל פרק א הלכה ז):
 "וכן האפיקורסין והמומרים והמוסרין כל אלו אין מתאבלין עליהן אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשין לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמוחים שהרי אבדו שונאיו של הקב"ה ועליהם הכתוב אומר הלא משנאיך ה' אשנא".
 משנה ברורה (סימן קנו סעיף קטן ד):
 "אדם רשע שראה אותו שעבר עבירה המפורסמת בישראל ולא קבל תוכחה מצוה לשנאתו".
 וכן מובא בהגהות מיימוניות (הלכות דעות פרק ו הלכה ג) שאם לא קבל תוכחה והמשיך לעבור את העבירה, מצוה לשנאותו. (ובפרק ד נדון בגדר של מי שלא קבל תוכחה).
 וכן מסתבר דתנן "לא תשנא את אחיך בלבבך" – ואינו אחיך במצוות (רמב"ם, הלכות אבל פרק יד הלכה א, הגהות מיימוניות על הרמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ג, רשב"ם, ויקרא יט, יח).
 תנא דבי אליהו רבה (פרק יח):
- 15 תנא דבי אליהו רבה (פרק יח):

required to judge him meritoriously.¹⁶ One would not be required to lend him money,¹⁷ and if one did so, one would be allowed to charge him interest.¹⁸ Generally, one is not obligated to give him charity,¹⁹ and one

"הוכח תוכיח את עמיתך ועמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצות אתה חייב להוכיח אותו אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו".

ביאור הלכה (סימן תרח ד"ה אבל):

"ודע דמסתברא דמה שפסק הרמ"א דבדבר המפורש בתורה חייב למחות דוקא שהוא באקראי אבל אלו הפורקי עול לגמרי כגון מחלל שבת בפרהסיא או אוכל נבילות להכעיס כבר יצא מכלל עמיתך ואינו מחויב להוכיחו וכן איתא בתנא דאליהו רבה פרק יח הוכח תוכיח את עמיתך ועמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצות אתה חייב להוכיח אותו אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו והעתיק זה הגר"א בקיצור באדרת אליהו עיין שם ולענין אוכל נבילות לתיאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא יש לעיין בדבר".

מנחת חינוך (מצוה רלט):

"אך מכל מקום נראה לי דאם ספק שיקבל [אוכל נבילות להכעיס, ומחלל שבת, ועובד עבודה זרה] ממנו [תוכחה] חייב להוכיחו דיחזור למוטב ויהיה בכלל אחיך".

שערי תשובה (שער ג סימן ריח):

16 "והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דבריו ומעשיו לצד טובה ולצד הזכות... ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראה אלקים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה, שנאמר (משלי כא, יב): 'משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע', וכבר הקדמנו לך פירושו".

17 שולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף א):

"מי שהוא עברין במידי על אחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו ולא להלוותו".

18 תוספות (עבודה זרה דף כו ע"ב ד"ה אני):

"וגם [במומר להאבון] להלוותו ברבית אסור כדמשמע בפרק איהו נשך (בבא מציעא דף סב ע"א) אהדר ליה דניחי בהדך... [אבל מומר להכעיס] אי אתה מצווה להחיותו כדמשמע מההיא דגיטין (דף מז ע"א) דלא מחייב למפרקה ומותר ליקח מהם רבית ואף על פי שאסור ליתן להם רבית משום לא תשיך ומשום לפני עור וגו'".

והא דכתב השולחן ערוך (יורה דעה סימן קנט סעיף ג) כמו הרמב"ם, דאסור להלוות לקראים ברבית דחייב להחיותו [ודלא כהרמב"ן], היינו דווקא אצל הקראים החושב הרמב"ם שהם כתינוקות שנשבו. [ועיין בש"ך שם סעיף קטן ו שהכריע כהרמב"ן].

19 תוספות (עבודה זרה דף כו ע"ב ד"ה אני):

"ומומר לתיאבון אתה מצווה להחיותו ומידי מומרים של זמניהם להכעיס הן דשבקי היתרא ואכלי איסורא ומטמעני בין העובדי כוכבים וכל להכעיס אי אתה מצווה להחיותו כדמשמע מההיא דגיטין (דף מז ע"א) דלא מחייב למפרקה".

וכן כתב השולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף א):

"מי שהוא עברין במידי על אחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו ולא להלוותו".

וכן כתב החפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל ו, באר מים חיים הערה כח):

"דבתחלה היה עדיין קצת בכלל עמיתך לענין זה דמצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו וכדאיתא ביורה דעה בסימן קנח ואם הוא אוכל נבילות להכעיס הוא יוצא לגמרי מכלל עמיתך ואסור לפדותו".

ובנוגע לממונו כתב הראב"ד (הלכות עבודה זרה פרק ב):

"אף על פי כן אסור לאבד ממנו בידים מידי דהוה אמסור אבל אם נשא עובדת כוכבים ואין לו זרע כשר ודאי מותר לאבדו בידים או ליטלו מעצמו".

שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב אות תסז):

"אין אני בא לבאר כאן כדברי הפוסקים על מחללי שבת שבזמננו אם דינם כתינוקות שנשבו וראוי לקרבם או לא, רק מסברא אחרת חייבין לפרנסם שהרי יש להם בנים קטנים ואם הם חטאו בניהם מה חטאו, עיין בבא קמא דף קט ע"א, וכן שמעתי הלכה למעשה מרבינו החוון איש שצריך לתת להם צדקה מטעם זה, אף שכמוכן בכל שאלה של צדקה יש דיני קדימה".

should not redeem him from captivity.²⁰ One should not mourn him when he dies.²¹

Rav Yosef Karo and the *Rema* have a dispute with respect to one's responsibility of honoring parents when a parent is a sinner. The *Shulchan Aruch* states that the child is nevertheless obligated in both honoring and revering his parents²² whereas the *Rema* exempts the child from honoring them and only requires him to exhibit reverence.²³ Presumably, when the *Shulchan Aruch* refers to a sinner, it is referring to a *מומר לתאבון*. Nevertheless, all would agree that one is exempt from either honoring or revering a parent who is a *מומר להכעיס*.²⁴

Ordinarily, a woman does not have to do *yibum* with a *מומר להכעיס*.²⁵ However, in any situation where a person's status as a *mumar* would be in doubt, one would have to be stringent and fulfill all these

20 שולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף ב):

"מי שהוא עבריין להכעיס, אפילו למצוה אחת, כגון שאוכל נבילה היכא דשכיח בשר כשר, אסור לפדותו אם נשבה".

21 רמב"ם (הלכות אבל פרק א הלכה ז):

"וכן האפיקורוסין והמומרים והמוסרין כל אלו אין מתאבלין עליהן אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשין לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמהים שהרי אבדו שונאיו של הקב"ה ועליהם הכתוב אומר הלא משנאך ה' אשנא".

22 שולחן ערוך (יורה דעה סימן רמ סעיף יח):

"ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו. אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות, מכבדו ומתירא ממנו".

ואף על פי שהמחבר איירי בממזר, הוא הדין לכל יהודי.

23 הג"ה (יורה דעה סימן רמ סעיף יח):

"ויש אומרים דאינו מחוייב לכבד אביו רשע, אלא אם כן עשה תשובה".

24 ערוך השולחן (יורה דעה סימן רמ סעיף קטן לט):

"ואפילו לדעת הרמב"ם נראה דדווקא רשע לתיאבון אבל להכעיס כמו האפקורסים והמינים פשיטא שאסור לכבדם".

25 שולחן ערוך (אבן העזר סימן קנה סעיף ד):

"נפלה לפני יבם מומר, יש מי שמתיר אם היה מומר כשנשאה אחיו; ואין לסמוך עליו. הג"ה—מיהו אם עברה ונשאת בלא חליצה, כי לא ידעה שהיה לה יבם, ואחר כך נודע שיש לה יבם מומר, לא תצא (מהר"י מיניץ סימן ב). ויש אומרים דוקא אם חלץ לה לבסוף (מהר"י"ו סימן נד ובנימין זאב). היו לה שני יבמים, אחד מומר והוא הגדול, ואחד קטן והוא ישראל, לא תחלוץ אלא מן הישראל; ואפילו בדיעבד לא מהני מן המומר [כן השיב מהר"ם וכן כתבו מהר"א ומהר"ק]. אבל אם הוא אנוס, מהני בדיעבד (ריב"ש סימן א). והמקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול שאם תפול לפני המומר ליבום שלא תהא מקודשת".

mitzvos toward him.²⁶ Practically, this means that even those *poskim* who are not hesitant to declare non-observant Jews in our day as *tinokos shenishbu* may yet obligate one to fulfill all the interpersonal mitzvos toward this person, since it is a doubt about a Torah-mandated obligation.²⁷

The status of being a *מומר* affects many other mitzvos as well.²⁸

C. THE *מומר להכעיס*

We must define a *מומר להכעיס*, a *mumar* for a single obligation (in this section),²⁹ and by contrast, a *מומר להאבון* (in section E below).

Someone who rejects the Jewish nation and instead joins an alternative religion, or someone who desecrates Shabbos in public,³⁰ is defined as a *מומר להכעיס*—a deliberate rejecter of Hashem and His mitzvos.³¹ So too, someone is considered a *mumar* if he practices idolatry³² or consistently does one transgression, not because he has a natural desire for it, but out of rebellion.³³ He may be a Torah believer

- 26 פשוט דספק דאורייתא לחומרא וכמו כן כתוב בבכור שור (גיטין דף מז ע"ב) שמחוייבים להחיות ולפדות משום ספק מומר להכעיס.
- 27 כן כתב הבכור שור (גיטין דף מז ע"ב) דמספק מחוייבים להחיות ולהצילו. וכן כתב הספר חפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל ו הערה כח בסוף) שבספק חייב לפדותו דהוא ספיקא דאורייתא משום לא תעמוד על דם רעך.
- 28 אין פודים בכור אצל כהן מומר [הוא הדין במחלל שבת בפרהסיא] ואף בדיעבד אם פדה אצלו צריך לחזור ולפדות. כן משמע מהרמב"ם (הלכות ביכורים פרק א הלכה א): "כ"ד מתנות נתנו לכהנים וכולן מפורשים בתורה ועל כולן נכרתה ברית לאהרן וכל כהן שאינו מודה בהן אין לו חלק בכהנים ואין נותנים לו מתנה מהן" ע"כ. והוא מש"ס (חולין דף קלג ע"ב ומנחות דף יח ע"ב), ובכלל הכ"ד מתנות הוא פדיון הבן כמבואר בחולין (שם) וברמב"ם (להלן הלכה ז). כן מבואר בשו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן קעב) בנוגע למחלל שבת בפרהסיא. ועוד הביא הפרי חדש (אורח חיים סימן קכח סעיף לט) שכהן מחלל שבת אסור בנשיאת כפיים.
- 29 רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ט):
 "שנים הם המומרים מישראל המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה".
- 30 ובהמשך נאריך על ענין מחלל שבת בפרהסיא.
- 31 רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ט):
 "מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון".
- 32 רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה):
 "מומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה".
- 33 רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ט—בגירסאות המקובלות):
 "מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהחזיק תמיד ללבוש שעטני או להקיא פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס".
- אבל בגירסת הרב פרנקל מופיע: *המשומד לעבירה אחת וכו'* וכן מביא הכסף משנה שם את הגירסא של משומד [ולא מומר]. אבל בגירסאות שלנו בש"ס בחולין דף ה ע"א ובעוד מקומות כתוב מומר וכן גירסת ראשונים הרבה שם [שם ד"ה מכס ולו

who could just as easily have done something permissibly, but nevertheless, chooses to contemptuously do it in a prohibited fashion.³⁴ It is as if he says that there are only 612 mitzvos and, since he thereby subjects all the mitzvos to his own judgment, it is as if he is denying the Divine origins of the Torah and is considered an apostate for the entire Torah.³⁵

One who does not believe in the Oral Torah,³⁶ that the Torah was given from Heaven, that the Jews had prophecy,³⁷ or in any one of the

כולכם, שיטה מקובצת ועוד] וצריך לברר אם כן מה בעצם היו הגדר של משומד ומה החילוק בין משומד ומומר. והאחרונים כמעט לא מזכירים את המושג של משומד. כבר העיר החתם סופר על דבר זה.

שו"ת החתם סופר (קובץ תשובות סימן עט):

"וזאת לדעת כי המדפיסים קלקלו ולא נזהרו לכתוב פעם מומר ופעם משומד ולא ידעו כי מומר יצדיק על כל מי שהמיר והחליף עולם עומד בעולם עובר אפילו מצוה אחת לתיאבון ומשומד אינו אלא לכל התורה אלא שיש מכוכה במונת תיבה זו כי הרבה אמרו שהוא מואנוסים על פי גזירת שמד זהו לשון משומד".

ולהוסיף על המבוכה עיין מה שכתב הרמב"ם שמי שעובר על כל גופי התורה להכעיס נקרא אפיקורוס ולא מומר.

רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה):

"והזמנים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות בדברים שאמרנו, עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרוין שאין בזה עון וגו'".

והדברים צריכים ביאור ואין כאן מקומו.

ביאור הלכה (סימן לט סעיף א ד"ה או מומר): 34

"ועיין במשנה ברורה שכתבנו דאם הוא מומר להכעיס דינו כעובד גילולים ולהכעיס מקרי היכא דהתירא ואיסורא קמיה ושביק התירא ואכיל איסורא דזה הוא בכלל להכעיס אבל אם אינו מקפיד לברור ההיתר והוא לוקח מן הבא בידו או היתר או איסור עדיין אינו בכלל מומר להכעיס".

רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ט): 35

"המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה. מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בודו והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהחזיק תמיד ללבוש שעטנו או להקף פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס".

ולפי תבואות שור (יורה דעה פרק ב) זה כאילו הוא עבד עבודה זרה. אמנם, עיין בחזון איש (יורה דעה סימן ב סעיף קטן ו) שיש ראשונים שיותר מיקלין במומר בדבר אחד משאר מומרים. וכן כתב בשו"ת מהרש"ם דאינו כמומר לכל התורה, דרך המצוה שאינו מאמין בה אינו מקבל תועלת ממנה.

רמב"ם (הלכות מומרים פרק ג הלכה א): 36

"מי שאינו מודה בתורה שבעל פה...הרי זה בכלל האפיקורוסין".

רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ח): 37

"שלשה הן הנקראים אפיקורוסין האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם והמכחיש נבואות של משה רבינו והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הן אפיקורוסים".

Thirteen Principles of Faith³⁸ is an *apikoros*.³⁹ The *Rashash* writes that this status is reserved for one whose heretical conclusions are the result of his investigation and analysis.⁴⁰

Jews who are in any of these categories—מיינים, אפיקורסים, and מומרים (i.e., מומר להכעיס)—are dismissed from the Jewish nation and are tantamount to being non-Jews.⁴¹ To some degree, they are compared to Jews

פירוש המשניות להרמב"ם (מסכת סנהדרין פרק י משנה א בסוף העיקר ה"א): 38

"וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה' הוא נמס בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולהגות עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאהדה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא והוא מפושעי ישראל... וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ועליו נאמר (תהלים קל"ט) הלא משנאך ה' אשנא".

וכשמביא הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכות ו-י"ד) כתי אנשים שאין להם חלק לעולם הבא מוזכר בתוכם ה"ג עיקרים. ושם בהלכות תשובה רק מוזכר ג' מ"ג העיקרים היינו "הכופרים בתורה והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל". וצריך ביאור אם חזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות שאם אינו מאמין באף אחד מה"ג עיקרים הרי הוא אפיקורס.

ואפשר דרך הני תלת מאבדים חלקם בעולם הבא מה שאין כן שאר אפיקורסים כי הני תלת לא מאמינים בתורה שהיא היסוד וההיכי תימצי איך לזכות לעולם הבא או לא מאמינים בגאולה עצמה ולכן לא זוכה לה. מה שאין כן שאר אפיקורסים אפילו אם צריכים לעבור איזה עונש קודם, בסופו של דבר יטהרו.

וכן במשנה ברורה (סימן קכו סעיף קטן ב):

"ודע דמוכח לכולי עלמא דאם אנו יודעין שהוא כופר בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולה העתידה וכל שכן אם אינו מאמין בתורה מן השמים או בגמול ועונש לכולי עלמא אפיקורוס גמור הוא ואסור להניחו להיות שליח ציבור".

וכבר עמדנו על זה שהרמב"ם (בהלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה) כתב שאפיקורס הוא מומר להכעיס. 39

הגהות הרש"ש (שבת דף לא ע"א): 40

"דכופר לא מיקרי אלא אחר החקירה בכל חלקי הסותר, אבל זה לא חקר ולא נוכח, אלא שלא היה מאמין וכו', לכן הובטח שלאחר שיברר אליו אמיתת הדברים, ישוב מאמין".

רמב"ם (הלכות שחיטה פרק ד הלכה יד): 41

"מומר להכעיס, אפילו לדבר אחד, או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא, או שהוא מומר לכל התורה, אפילו חוץ משתים אלו, דינו כעובד כוכבים".

רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה)—גירסת פרנקל:

"ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כגוי... ומשומד (מומר בגירסא אחרת) לעבודה זרה הרי הוא משומד (מומר) לכל התורה כולה וכן המוניים (האפיקורסים בגירסא אחרת) מישראל אינו כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלין אותו בתשובה לעולם שנאמר כל באיה לא ישוּבון ולא ישׁיגו ארחות חיים".

רמב"ם (הלכות מומרים פרק ג הלכה ב):

"האפיקורוסין והאומרים אין תורה מן השמים והמוסרין והמשומדים (גירסא אחרת והמומרים) כל אלו אינן בכלל ישראל".

רמב"ם (הלכות עירובין פרק ב בסוף):

"ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסיא או שהוא עובד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו".

והשולחן ערוך (יורה דעה סימן ב סעיף קטן ה) פסק כהרמב"ם אלא השמיט את הדין של אפיקורס והוסיף חידוש:

"מומר להכעיס, אפילו לדבר אחד, או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא, או שהוא מומר לכל התורה, אפילו חוץ משתים אלו, דינו כעובד כוכבים".

היינו אף על פי שלא עובד עבודה זרה ואף על פי שהוא שומר שבת היות שהוא עובר על שאר המצוות [ומסתמא מספיק אם הוא עובר על רוב המצוות] הרי הוא כגוי.

ובנוגע למין כתב הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה) עיין שם.

who endanger Jewish lives by betraying them to the authorities.⁴² An *apikoros* is viewed more stringently than is a *mumar*⁴³ as is a *min* with whom one may also not have contact.⁴⁴ We will see in chapter IV how this has changed in our time.

The consequences of being a מומר להכעים are most serious.⁴⁵ Not only does such a person lose his share in the World to Come,⁴⁶ but he is

- וכתב הרמב"ם עוד (הלכות מעשה הקרבנות פרק ג הלכה ד) שמומר לעבודה זרה הוא אפילו יותר גרוע מגוי.
 רמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פרק ג הלכה ד):
 "ישראל שהוא מומר לעבודה זרה או מחלל שבת בפרהסיא אין מקבלין ממנו קרבן כלל אפילו העולה שמקבלין אותה מן הנכרים אין מקבלין אותה מן המומר הזה שנאמר אדם כי יקריב מכם מפי השמועה למדו מכם ולא כולכם להוציא את המומר".
 וכן כתב בהלכות שגגות (פרק ג הלכה ז).
 וגם מהקרבן פסח לא יאכל מומר (רמב"ם הלכות קרבן פסח, הקדמה מצוה ט).
 עיין בהערה הקודמת דברי הרמב"ם בהלכות מומרים שכולל "המוסרין" ביחד אם אפיקורסין והמשומדים ומסיים שם ש"כל אלו... אינן צריכין לא עדים ולא התראה ולא דיינין אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר מכשול".
 וכן בהלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה ושם פסק שכל אלה מורדין אותו ולא מעלין וכל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול.
 שולחן ערוך (יורה דעה סימן קנח סעיף ב):
 "מיני ישראל, והם שעובדים לעבודת כוכבים, או העושה עבירות להכעים, אפילו אכל נבילות או לבש שעטנז להכעים; והאפיקורסים, והם שכופרים בתורה ובנבואה מישראל, היו נוהגין בארץ ישראל להרגו. אם היה בידו כח להרגו בסייף, בפרהסיא, הורגו. ואם לאו, היה בא בעלילות עד שישכב הריגתו. כיצד, ראה אחד מהם שנפל לבאר והסולם בבאר, קודם ומסלקו ואומר: הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואהזירו לך, וכיוצא בדברים אלו: הג"ה – [ועיין בחושן המשפט סימן תכה]. מומרים שהיו מומרים עצמם לאנשים ומטמאים עצמן בין העובדי כוכבים לעבוד עבודת כוכבים כמותם, הרי הם כמו מומרים להכעים והיו מורדין אותם ולא מעלין. ומכל מקום אם בא לשוב, לא מחמירין עליו, שקשה לפרוש מהם וחיישינן שמא יחזור לסורו".
 ועיין ברמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכות י ויא) ששם מגדיר מחטיאי הרבים והפורש מדרכי ציבור והעושה עבירות ביד רמה וכתב שאין לכל אלה חלק לעולם הבא ולא ברור אם כל אלה נכללים בדין של מורדין ואין מעלין.
 וטעם דין המורדין ולא מעלין באנשים כאלה, מנומק על ידי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק י הלכה ז), מפני שהיו מצירים לישראל ומסירין את העם מאחרי ה'. ועיין בחזון איש (יורה דעה סימן ב אות טז).
 ובנוגע לאיבוד נכסיו כתב הראב"ד (על הרמב"ם, הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה) שאסור לאבד ממונו בידי מידי ההוה אמסור אבל אם נשא עובדת כוכבים ואין לו זרע כשר ודאי מותר לאבדו בידיים או ליטלו מעצמו.
 ולדוגמה כתב הרמב"ם (הלכות תפילין פרק א הלכה יג) שסת"ם שכתבן אפיקורוס ישרפו ואילו כתבן ישראל מומר הרי אלו פסולין ויגזרו שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שמוהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכתב. [וכן בטור שולחן ערוך אורח חיים סימן לט].
 רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה) – לפי גירסת מהדורת הרב פרנקל):
 "המינים... [ש]עוברים על גופי תורה להכעים בשאט בנפש ביד רמה ואומרין שאין בזה עון ואסור לספר עמהן ולהשיב עליהן תשובה כלל".
 [ובגרסאות האחרות במקום "המינים" כתוב "והאפיקורסים"].
 רמב"ם (הלכות מומרים פרק ג הלכות א וב):
 "...האפיקורוסין... מיתתו ככל אדם... האפיקורוסין והאומרין אין תורה מן השמים והמוסרין והמומרין... אין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דיינים אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול".
 רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ו):
 "ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם והטאתם לעולם ולעולמי עולמים המינים והאפיקורוסין... והמשומדים..."

affected in this world as well. Hashem accepts the *korbanos* from the entire Jewish nation except for the *mumar*,⁴⁷ until he does *teshuvah*.⁴⁸

47 עירובין (דף סט ע"ב):

"מקבלין קרבנות מפושיעי ישראל כדי שיהזרו בתשובה חוץ מן המומר והמנסך יין והמחלל שבתות בפרהסיא".

מאירי (חולין דף ה ע"א):

"משומד לעבודה זרה או לחלל שבת בפרהסיא הרי הוא פחות מן הגוי ואין מקבלין ממנו שום קרבן ואם היה משומד לשאר עבירות מקבלין ממנו כל קרבן הואיל ואינו משומד לכל התורה ומכל מקום באותה עבירה עצמה שהוא משומד בה אין מקבלין ממנו וגו'".

48 רמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה יד):

"במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא כשמת בלא תשובה אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה בין בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותן שנאמר שובו בנים שובכים אף על פי שעדין שובכ הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה".

ואיתא במדרש רבה שאפילו עובד עבודה זרה יכול לעשות תשובה ומתפללים בעבורו שיעשה כן.

רות רבה (פרשה ג סעיף ב):

"ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכן יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתעקר אותה מכל המקומות ותשוב לב עובדיה לעבדך בלב שלם. ולא נמצא מתפלל על הרשעים? אמר רבי יוחנן יבחר כתיב ואפילו כל אותן שפשטו ידיהן בזבול יש בטחון להחיות אותן וגו'".

יפה ענף (רות רבה פרשה ג אות ב):

"אין הקושיא למה יתפלל על הרשעים שישונו בתשובה כי זו בוודאי תפלה טובה וישרה היא אך הקושיא היא כיון שהם כפרו בעיקר או עבדו עבודת כוכבים ולפני פושעים כאלה נועלים שערי תשובה וכשיטת הרמב"ם בהלכה תשובה ולכן מקשה מה מועיל להם התפלה אם התשובה לא מועיל להם ומתירין רבי יוחנן ובחר כתיבת [קהלת ט: כי מי אשר יבחר] כי התשובה מועילה גם לאלה שפשטו ידיהם בזבול".

ולענין זה התכוון השולחן ערוך (אורח חיים סימן רכד סעיף ב):

"הרואה מקום שנעקרה עכו"ם, אם הוא בארץ ישראל, אומר: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שעקר עכו"ם מארצנו; ואם הוא בחוץ לארץ, אומר: שעקר עכו"ם מהמקום הזה, ואומר בשתייהו: כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כן תעקור אותה מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך".

והא דכתב הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה): "ואסור לספר עמהן ולהשיב עליהן תשובה כלל" היינו שאין אנו מצווין בתוכה [היינו לקרב] ליהודי כזה אבל בודאי הוא מעצמו יכול לחזור בתשובה. ועיין בכסף משנה (שם).

משך חכמה (דברים ל, ב):

"ושבת עד ה' אלוךך וכו' – בילקוט [ומקצת בירושלמי] שאלו לחכמה, חוטא מה ענשו, נפש החוטאת היא תמות, פירוש בלא תשובה. תורה אמרה יביא קרבן, והא שמקבלין קרבן אפילו ממומר לדבר אחד, יעוין ריש חולין (דף ה) ובדברי התוספות שם (ד"ה כד'), הקב"ה אמר יעשה תשובה, פירוש שאף אם הוא מומר לשבת (יורה דעה ב-ה) או לג' עבירות הנקרא לשיטת פוסקים מומר לכל התורה כולה. [עיין פרי מגדים שם שפרד אות יז ד"ה כתב], בכל זאת אם יתעורר לעשות תשובה יתכפר".

רבינו חננאל (חגיגה דף טו ע"א):

"יצתה בת קול ואמרה שובו בנים שובכים חוץ מאלישע אחר שגלוי וידוע לפניו שאינו חוזר בתשובה שלמה לעולם שאילו היה חוזר לא היה נטרד שאין הפרגוד ננעלת בפני בעלי תשובה".

ראשית חכמה (שער הקדושה פרק יז):

"ואין לך דבר שעומד לפני התשובה, ואף אם שמעת שובו בנים שובכים חוץ מפלוני, כענין אלישע אחר, אל תחוש, שהרי אלישע אחר סוף סוף נתקבל, אפילו שלא שב, כל שכן אם היה שב שהיה מועיל לו יותר ויותר, אלא שסגרו דלתו התשובה בפניו, והיה צריך להפציר עד יפתח הפתח. והוא מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא. בעל הבית, דהיינו הקב"ה, כל מה שיאמר לך עשה מהמוצות עשה חוץ מצא, שאם יאמר לך צא מביתי ואל תכנס, כענין אלישע אחר, אל תשמע לו, אלא תכנס בתשובה, כי זה חשקו של בעל הבית אלא שמטעה אותו".

There are additional stringencies applying to an *apikoros*, a *min*, and a *kofer*. The principle of מורידין ואין מעלין is applied to them⁴⁹ since they are considered a terrible influence on others.⁵⁰ However, the *Meiri* tells us that only a great sage could ever rule on a decision concerning such a life-and-death issue.⁵¹ Thus, practically speaking, the Chazon Ish writes that the principle of מורידין does not apply today.⁵² Rav Chaim of Brisk

- הוא דכתבה הגמרא (עירובין דף סט ע"ב) שמקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בתשובה חוץ מן המומר אין לפרש "חוץ מן המומר" שהוא לא יכול לחזור בתשובה, אלא קאי רק על זה שלא מקבלים את קרבנו.
 רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק י הלכה א):
- 49 "המוסרים והאפיקורסין מישראל היה דין לאבדן ביד ולחורידן עד באר שחת מפני שהיו מצירים לישראל ומסירין את העם מאחרי ה'".
 רמב"ם (הלכות ממרים פרק ג הלכות א וז):
 "מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה אלא הרי זה בכלל האפיקורסין ומיתתו בכל אדם.
 מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה מורידין אותו ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורסין והאומרים אין תורה מן השמים והמוסרים והמומרים שכל אלו אינם בכלל ישראל ואין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דיינים אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול".
 שולחן ערוך (יורה דעה סימן קנח סעיפים א וז):
- "במה דברים אמורים בישראל בעל עבירות והעומד ברשעו ושונה בו תמיד כגון רועי בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באולתם אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו כגון אוכל נבילות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו.
 האפיקורסים והם שעובדים לעבודת כוכבים או העושה עבירות להכעיס אפילו אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה כופר והאפיקורסים והם שכופרים בתורה ובנבואה מישראל היו נוהגין בומן הבית להרגם אם יש בידו כח להרגם כסייף בפרהסיא היה הורג ואם לאו היה בא בעלילות עד שיסבב הריגתו".
 רמב"ם (הלכות ממרים פרק ג):
- 50 "כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול".
 רמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק י הלכה א):
 "מפני שהן מצירים לישראל ומסירין את העם מאחרי ה'".
 ספר פרח מטה אהרן מהרב אהרן סולובייצ'יק (הלכות דעות פרק ו הלכה ה):
- "הרי מבואר מלשון הרמב"ם שהוא של מורידין ולא מעלין לגבי למסרם ביד העובדי כוכבים להכותם לאסרם ולקנסם וזה ראייה למה שכתבו באר הגולה והגר"א בחושן משפט שהדין של מורידין ולא מעלין מבוסס על הדין של מצערי הציבור [רוצה לומר שמוסרים הם מצערי הציבור באופן גופני, ומינים הם מצערי הציבור באופן רוחני]".
 מאירי (בית הבחירה סוף בבא קמא):
- 51 "מי שנתפרסם כאפיקורוס ומגלה פנים בתורה אף הוא מן המורידין...ודברים אלו כלם צריכים להרבות באומדות ושיהיו מאזני העיון מכוונות בהם ביד חכמים גדולים ונבוני מדע ולעולם אל יהו רגליו של אדם קלים לשפיכת דמים".
 ואפילו כשזה אינו נוגע לחיים ומוות [היינו דין מורידין], כתבו הרדב"ז (חלק א סימן קפז) והמהר"י אסאד (שו"ת יהודה יעלה סימן ג) שצריך להיות מתון בדינים אלה.
 חוון איש (יורה דעה סימן א סעיף קטן ו):
- "צריך בית דין להכריע בדבר: ותינוק שנשבה...אחר שהשתדלו עמו והוא מויד וממאן לשוב דינו כמומר, ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדיינים כאשר יופיעו ברוח קדשם בהכרעת דינו".
 חוון איש (יורה דעה סימן ב אות טז):
- 52 "ונראה דאין מורידין אלא בומן שהשגחתו יתברך גלויה כמו בומן שהיו נסים מצוין ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרים או היו בגליות מיוחדות בהטיית היצר לתאוות והפקרות ואז היה ביעור רשעים

felt that he was not great enough to apply the principle of מורידין. In his town, a youth had left observance and would deliberately smoke in front of Rav Chaim when the latter left for shul on Shabbos morning. When this boy was conscripted to the army, he committed a capital offense because of which he was sentenced to death. When it emerged that a 5,000-ruble bribe to the mayor would ensure his release, Rav Chaim, referring to the aforementioned *Meiri*, ordered the elders to pay, and he personally delivered the money. In addition, added Rav Chaim, the purpose of the law of מורידין was so that others would not similarly lose their faith.⁵³ Nevertheless, he added, in a world where so many have left Judaism, the loss of one individual is no longer effective.⁵⁴

The *Meiri's* position is perhaps based upon the fact that a Jewish soul is always ready to shine through and therefore only a great sage can decide to write off such a Jew. In more than one place, the *Tanya* writes how often Jews who seemed to have left Torah and mitzvos entirely were nevertheless willing to sacrifice their lives when told to publicly denounce their Judaism.⁵⁵ The Chofetz Chaim observed this when many Shabbos desecrators were expelled from Russia with just the shirts on

גדרו של עולם שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורענות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב לעולם, אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה שיהיו בעיניהם כמעשה השחתה ואלמות חס ושלום וכיון שכל עצמנו לתקן אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שירינו מגעת".

פירוש המשניות (מסכת חולין פרק א): 53

"ייהרג לכתחילה כדי שלא יטעה את ישראל ויקלקל את האמונה".

ספר עובדות והנהגות לבית בריסק (חלק ב עמוד רסו): 54

"...השיב מרן הגר"ח...שהדין של "מורידין ולא מעלין" שייך רק כשגדולי הדור ונבוני מדע לאחר שהרבו באומדות מהלטיין שיש צורך גדול לציבור למנוע הצלתו כדי להציל הציבור מהפסד אמונה...אולם כעת אינו 'צורך שעה' כי הרי הרבה בונדיסטים וקומוניסטים גם בלי הבונדיסאים השוטה הזה, ובונדיסט אחד יותר או בונדיסט אחד פחות לא יעלה ולא יוריד..."

תניא (פרק מא): 55

"אבל יחוד נפשו והתכללותה באור ה' להיות לאחדים בזה חפץ כל אדם מישראל באמת לאמיתו לגמרי בכל לב ובכל נפש מאהבה הטבעית המסותרת בלב כל ישראל לדבקה בה' ולא ליפרד ולהיות נכרת ונבדל חס ושלום מיוחדו ואחדותו יתברך בשום אופן אפילו במסירת נפש ממש".

תניא (פרק כד):

"ולכן אמרו רז"ל על פסוק כי תשטה אשתו אין אדם עובר עבירה וכו' דאפילו אשה המנאפת שדעתה קלה היתה מושלת ברוח אותה לולי רוח שטות שבה המכסה ומסתיר ומעלים את האהבה מסותרת שבנפשה האלהית לדבקה באמונת ה' ויחודו ואחדותו ולא ליפרד חס ושלום מואחדותו אפילו נוטלים את נפשה ממנה לעבוד עבודה זרה חס ושלום ואפילו בהשתחואה לבדה בלי שום אמונה בלב כלל וכל שכן לכבוש היצר ותאות הניאוף שהם יסורים קלים ממותה ה' ישמרנו".

their backs, yet they still held fast to their Jewish identity. This was proof, said the Chofetz Chaim, that it was only their assimilation into the non-Jewish culture that had brought about their Shabbos desecration, and not the result of any intent to deny their belief in the Creator.⁵⁶

D. SHABBOS DESECRATORS

A flagrant Shabbos desecrator is also considered to be like a non-Jew⁵⁷ (see endnote I) because it is as if he is denying that Hashem created the world. This is tantamount to idolatry⁵⁸ regardless of whether he actually has idolatrous beliefs.⁵⁹ Since Hashem gave us the Shabbos as a sign and a covenant between Him and us,⁶⁰ violating the Shabbos in public⁶¹

- 56 כך סיפר בנו של החפץ חיים על החפץ חיים בספרו "מכתבי חפץ חיים" (דוגמא מדרכי אבי אות יח):
 "בזכרוני מימי נערי שהיה דואג תמיד על חילול שבת שנתפרצה בעמנו וכוונתו בפרהסיא שעשוהו חכמינו כעובד עבודה זרה... ואמר תמיד בדאגה מה נעשה לאחינו המעורבים בגוים בפנים רוסיא שבתי מסחרם פתוחים ביום השבת אמנם כשיצא הגוייה לגרש את בני עמנו ממאסקווא ורובם ככולם יצאו ערומים בעינם כל רכושם שם ולא המירו דתם אמר בני ישראל קדושים הם רק התערבם בגוים הביאם לידי עבירות חמורות אבל לא עליהם נאמר שהוא כעובד עבודה זרה שהרי הפקירו כל רכושם ולא המירו".
- 57 טור (אורח חיים סימן שפה):
 "וישראל מומר לחלל שבתות בפרהסיא אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן הרי הוא כעובד גילולים ואם אינו מחללו אלא בצנעה אפילו מחללו באיסור דאורייתא הרי הוא כישראל ומבטל רשות".
 שולחן ערוך (יורה דעה סימן ב סעיף ה):
 "מומר להבעים אפילו לדבר אחד או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא או שהוא מומר לכל התורה אפילו חוץ משתים אלו דינו כעובד כוכבים".
 רמב"ם (הלכות שבת פרק ל הלכה טו):
- 58 "השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצוות התורה והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם לפיכך כל העובר על שאר המצוות הרי הוא בכלל רשעי ישראל אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם מגוים לכל דבריהם".
 ספר החינוך (מצוה לה):
 "לקבוע בנפשותינו אמונת חידוש העולם היא חבל המושכת כל יסודי הדת".
 שו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן ה):
- 59 "כשמחלל שבת בפרהסיא הרי כיון שעצם החלול הוא מעשה כפירה, נמצא שמעשיו משמיעין להרואים שהוא כופר בבריאת העולם ונמצא שמה שבלבו הוא מאמין בהש"ת ושברא העולם ועובר רק לתיאבון הם דברים שבלב ודמי למי שהיה אומר בפיו שכופר ויחשוב בלבו שאינו כופר ואמר זה רק לפטפוטי דברים שהיה בדין כופר".
 שמות (לא, יג):
- 60 "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם".
 שמות (לא, יז):
 "ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ויום השביעי שבת וינפש".
 מאירי (חולין דף ה ע"א):
- 61 "משומד לקצת עבירות ואפילו לחלל שבת הואיל ואינו מחללו בפרהסיא הרי הוא כישראל".

is far more consequential than failing to observe any other mitzvah.⁶² Shabbos so identifies the Jewish People, that by defying it, the sinner has removed himself from the Jewish nation.⁶³ (In the upcoming chapters, we will deal with the practical implications of interacting with Shabbos desecrators in our day.) When a person does any other transgression, it is a *chillul Hashem* but, unlike Shabbos desecration, it is not considered an act of heresy.⁶⁴

It should be noted that although we compare these sinners to non-Jews, there still exist many differences between such sinners and a non-Jew. For sure, such a sinner can do *teshuvah* and get rid of that status (and although it is appropriate, one does not have to immerse in a mikvah, as does a convert).⁶⁵ We circumcise their children—even on Shabbos.⁶⁶ Just as with a *מומר להכעיס*, a Shabbos desecrator cannot be fully compared to a non-Jew in every respect. For example, it is permissible to break Shabbos

62 רמב"ם (הלכות שבת פרק ל הלכה טו):

"והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם לפיכך כל העובר על שאר המצוות הרי הוא בכלל רשעי ישראל אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה".

63 שו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קצה):

"המחלל שבת הרי הוא מובדל מקהל ישראל ונידון כיוצא מן הדת".

64 שו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ד סימן נח):

"במחלל בצנעא תלינו שאף שהוא מאמין במעשה בראשית לא היה יכול לכבוש את יצרו ואין דינו כנכרי. אבל כשמחלל בפרהסיא הרי בהרבה רואין יהיו מי שיאמרו שהוא מצד שכופר במעשה בראשית כיון דבמעשה זו שעושה הוא מעשה כפירה שממילא הוא כאומר להרואין שכופר".

65 רמ"א (יורה דעה רסח סעיף יב):

"ישראל מומר שעשה תשובה אינו צריך לטבול רק מדרבנן יש לו לטבול ולקבל עליו דברי חבירות בפני ג".

משמע מלשוננו ומהנושאי כלים שאינו חייב דרבנן ממש אלא הוי דבר שראוי לעשות.

בית יוסף (יורה דעה סימן רסח):

"וכתב עוד ישראל שחטא ועשה תשובה דכולי עלמא שורת הדין אינו צריך טבילה אלא קבלת חבירות בפני בית דין לכתחלה ואף על פי כן טובל הוא מדרבנן משום מעלה דומיא דעבד משוחרר שאין טבילתו אלא מדרבנן וכמו כן בתוספות עכ"ל. ורבינו כתב בסימן רסז (רג ע"ב) בשם גאון ישראל, משומד אינו צריך טבילה. וכן כתב הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה (שו"ת הרשב"ש סימן פט) בני האנוסים כל שאמנם מושרא אפילו מכמה דורות ואפילו גוי הבא על המשומדת זרע הבן הוא ישראל אפילו עד סוף העולם ואין להם דין גרים כלל ואין לנו להבהילם ולהחרידם כשבאים לחזור בתשובה ואין צריך להודיעם קצת מצות קלות וחסדויות לפי שהם מחוייבים במצות כמונו והם מושבעים ועומדים מחר סיני ואינם צריכים טבילה וכשמול את עצמו צריך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכנס דמצוה דרמיא עליה היא עכ"ל".

66 שו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן קלד סעיף ד):

"בענין מילה בשבת קדש אצל מחללי שבת בפרהסיא שהם מן הדין כגויים לכל דבריהם—ראיתי מוסקנת הפוסקים דמכל מקום נמול בשבת בזמנו".

to save his life.⁶⁷ Furthermore, his *kiddushin* is valid.⁶⁸ The *Rambam* and *Beis Yosef* maintain that the *kiddushin* of such a man would require a *get* in the event of a divorce, and that if a woman became a *yevamah* to the brother of such a man, she would not be exempt from *yibum* and *chalitzah* (i.e., the marriage of a *mumar* is valid in every regard).⁶⁹

According to most *Rishonim*, the designation of a *mumar* and a *Shabbos* desecrator as a non-Jew is only a rabbinic designation,⁷⁰ and its extension to new areas that are not specifically proscribed by *Chazal* is limited.⁷¹ We still apply to them the term *ישראל* הוא *שחטא* *ישראל*.⁷²

67 שו"ת שרידי אש (חלק ב סימן יא):

"ובכלל אין לדמות מחללי שבת למוטרי לעכו"ם לכל דבר, והא ראייה דבחילול שבת לא נאמר יחג ואל יעבור ואדרבה ילפינן מזה בהם ולא שימות בהם דבפקוח נפש דוחה שבת ורק לענין נאמנות מדמינן מחלל שבת לעכו"ם".

68 טור (אבן העזר סימן מד):

"ישראל מומר שקידש קדושו קידושין וצריכה ממנו גט ויש אומרים דמומר לחלל שבת בפרהסיא ולעבוד כוכבים ומזלות דינו כעכו"ם גמור ואין קדושו קדושין ולא נהירא".

העטור (קידושין דף עח וכפי שמוכח בטור אבן העזר סימן מד) סובר שקידושיו לאו קידושין ורק אם הוא מומר לדבר אחד תופסין קדושיו (רשד"ם, אבן העזר סימן ז). ויש שכתבו שקידושיו היו רק קידושי ספק [רשד"ם, שם אפילו אליביה דהרמב"ם, הגהות מרדכי (יבמות פרק החולין סימן קז) – דשמא הרהר בתשובה] או מדרבנן (מהר"י מיניץ בבאר היטב סימן מד סעיף קטן ז) אבל רוב הפוסקים חולקים על דעות אלה וכפי שמבואר בטור (אבן העזר סימן מד) ובשו"ת הר צבי (יורה דעה סימן קז).

טור (יורה דעה סימן רסח):

"כתב בעל הלכות, גר שהורו לטורו (גיטין דף מה ע"ב הוה ליה מין – בית יוסף) יינו יין נסך ופתו פת כותי פירותיו טבליים וספריו ספרי קוסמון [ב"ב: במסכת גיטין (דף מה ע"ב) ספר תורה שכתבו מין ישרף] ושמונו ויינו ובשאר כל דבריו כנכרי ונראה לאו לכל מיילי קאמר דהוי כנכרי הרי אם קדש בת ישראל קדושין קידושין אלא לענין להרחיקו קאמר".

69 שו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה סימן יא אות ד):

"מדברי הרמב"ם ומרן שכתבו שפטר מחליצה ויבום, מוכח שפיר דמומר דינו כגוי מדרבנן דוקא... והנה מדברי הגאונים הנזכרים לעיל הוי סייעתא למה שכתב הרדב"ז שאין קידושי מומר קידושין אלא לחומרא בעלמא, משום חומר איסור אשת איש... כתב הרמב"ם (פרק ד מהלכות אישות הלכה טו): 'ישראל מומר שקידש אף על פי שהוא עובד עבודה זרה ברצונו, הרי אלו קידושין גמורים, וצריכה גט ממנו'... וכל מה שכתוב בתשובות מהר"י מיניץ (סימן יב) דישאל מומר שקידש אין קידושיו אלא מדרבנן, אינו אלא לפי סברת הגאונים דיבם מומר אינו זוקק ליבום. עיין שם. אבל לדין הוה קידושין גמורים דאורייתא, וכמו שכתוב כן להדיא בשו"ת הרשב"ץ (חלק ג ריש סימן מג). וכמו גם כן מרן הבית יוסף (סימן מד), וזה לשונו: כתב העטור, דמקאמר (יבמות דף מז ע"ב) קידושיו קידושין, ולא קאמר חוששין, שמע מינה דאורייתא תפסי קידושין, וכך הם דברי הרמב"ם שכתב (בפרק ד מהלכות אישות) הרי אלו קידושין גמורים עכ"ל... וכן פסק מרן בשולחן ערוך אבן העזר (סימן מד סעיף ט)."

70 שו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה סימן יא סעיף קטן ז):

"העולה מכל האמור שנראה מדברי כמה פוסקים, דמ"ש שהמומר דינו כעכו"ם אינו אלא לחומרא ומדרבנן".

71 שו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן קכ):

"והכא מה שעושה יין נסך אינו משום התנות כי מותר להתחתן בבנותיו ולא משום לתא דעבודה זרה אלא משום קנסא עשאוהו כגוי עובד עבודה זרה ועל כן אין להחמיר כל כך".

72 סנהדרין (דף מד ע"א):

"עכן מאי טעמא איענוש משום דהוה ידעי ביה אשתו ובניו חטא ישראל אמר רבי אבא בר יבדא אף על פי שחטא ישראל הוא".

It should be remembered that Yaakov Avinu spiritually elevated all of his progeny and transmitted a state of purity to the nation. Every Jew, by belonging to the Jewish People, is an integral part of the covenant with Hashem. Hashem keeps His side of the covenant by ensuring that the core of our Jewish soul will never be tainted.⁷³ Hashem never loses His desire to give, even to evildoers as they are now, though they are not fitting receptacles to receive His goodness.⁷⁴ We need to maintain this awareness—the severity of the halachah toward such people and the love that Hashem maintains toward them.

Even if the sinner merely violates rabbinic laws (for example, carrying on Shabbos in a *karmelis* or moving *muktzeh* items), he would still be

73 ויש לציין שהרב אלחנן סורמן כתב שהגדרה הזאת "אף על פי שחטא ישראל הוא" שייכת רק ליהודים פושעים שעדיין מאמינים בהקב"ה. אבל כופרים ומומרים להכעיס אינם נכללים בהגדרה זו.

קובץ מאמרים (מאמר 'אומר אני מעשי למלך' אות יב):

"אפשר שימצאו אנשים שיתקשו בקצת דברים הנאמרים בזה, הלא מסור בדינו כי פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון (הגנה דף כז ע"א) וישראל אף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין דף מד ע"א), אבל השואל כן הוא שואל שלא מדעת, כי המאמרים הנזכרים לעיל ודומיהן הכל איירי במאמינים בעיקרי הדת, אלא שהם רשעים ובעלי עבירות להנאת עצמן, אבל בכופרים אי אפשר לאמר עליהן שהן מלאים מצוות כרימון ומכל שכן בעוברים להכעיס. וזה לשון הרמב"ם בפירוש המשניות פרק חלק: וכאשר יאמרו האדם ביסודי הדת הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו וכו' ואפילו עשה עבירות מחמת התאוה הוא נענש כפי חטאיו ויש לו חלק לעולם הבא והוא מפורשעי ישראל, אבל כשנתקלקלה האמונה בעיקרי הדת יצא מן הכלל וכו' ומצוה לשונאו ולאבדו ועל זה נאמר 'משנאוך ה' אשנא'."

רבי צדוק הכהן מלובלין (מחשבות חרוץ סימן ז):

74 "ורע יעקב אבינו ע"ה שמטתו שלימה כולו זרע אמת דתן אמת ליעקב, ויש בכל אחד מישראל נקודה זו דשפת אמת אשר תמון לעד [וכמו שמובא בזהר תשא קפח ע"א] דעל נקודה זו נאמר (תהלים קמו, ו) השומר אמת לעולם שהוא על דרך שאומרים שומר עמו ישראל לעד דה' יתברך הבטיח לא מאסתים וגו' וההרים ימוש וגו' וברית שלומי לא ימוט, ודהגם שיאמרו נהיה כגוים וגו' העולה על רוחכם היו לא תהיה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם (יחזקאל כ, לג), ואין מניח כלל לנקודת עצם היהדות להתערב בגויי הארצות ושיגיע הקלקול לשורש כלל".

ספר קל"ח פתחי חכמה (פתח ב אות א):

74 "רצונו של המאציל יתברך שמו הוא רק טוב—אי אפשר לומר שרצה הרצון העליון שיוכלו להיות רצונות אחרים, מונעים על ידו באיזה אופן שיהיה. כי הרצון העליון אינו רוצה רק טוב לבד, וזה אינו טוב ודאי—שלא יוכל טובו להתפשט בבריותיו. ואם תאמר, כך הוא טוב—להיטיב לצדיקים כמו להרע לרשעים, ורחמי רשעים אכזרי. הרי כתיב, 'חנותי את אשר אחון—אף על פי שאינו הגון', וכתיב, 'יבוקש את עון ישראל ואינו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה', הרי שרוצה להיטיב גם לרשעים. שמא תאמר, כל זה הוא לאחר אורך הגלות וקבלת ענשם. אשיבך—היא הנותנת, אם כן הרי הרצון העליון מסבב דברים שאחריהם יזכו הכל, שמע מינה שהרצון הוא רק להיטיב ממש, אלא שצריך ללכת עם כל אחד כפי דרכו, והרשעים צריך להענישם כדי שימחול להם אחר כך. שאם הכונה היתה לרחות הרשעים, היה להם להיות אוכזרים ממש, ולא שיהיו נענשים לזכות אותם אחר כך. וזה ראייה ברורה, כי הרי סוף המעשה הוא הכונה התכליתית בכל חלקי המעשה ההוא. אך סוף המעשה בכל בני אדם, בין צדיקים בין רשעים, הוא לתת להם טוב, אם כן הכונה התכליתית הוא לתת טוב לכל. הרי שהרצון הוא רק טוב".

designated as a non-Jew.⁷⁵ Nevertheless, if he transgressed Shabbos only in secret, he would not be classified as a non-Jew.⁷⁶

Various *poskim* add additional requirements before a Jew can be defined as a flagrant Shabbos desecrator:

- Some *poskim* maintain that before declaring a Jew a Shabbos desecrator, he would have to have been warned by two witnesses of the nature of his transgression.⁷⁷
- Some *poskim* contend that in order for an act of Shabbos desecration to qualify as public *chillul Shabbos*, the action must be performed in front of ten Shabbos-observant Jews or that the action be well known.⁷⁸ Testimony of the transgressions

75 שולחן ערוך (אורח חיים שפה, ג).

"ישראל מומר לעבודת אלילים או לחלל שבתות בפרהסיא, אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן, הרי הוא כעכו"ם".

76 שולחן ערוך (אורח חיים שפה, ג).

"ואם אינו מחלל אלא בצנעה, אפילו מחללו באיסור דאורייתא, הרי הוא כישראל ומכבטל רשות".

77 הרמב"ם כותב בסוף הלכות רוצח (פרק יג הלכה יד) בנוגע למי שמוטר לשנוא אותו "שראהו... שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר" שרק אז מותר לשנוא אותו [היינו שמוטר לאחוז שהוא רשע] ופשוט שכדי להגדיר מישוהו כמחלל שבת בפרהסיא – שהוא המור יותר, צריך לפחות אותם תנאים.

78 שו"ת יביע אומר (חלק ז אורח חיים סימן טו סעיף קטן ד):

"עוד יש לצרף מה שכתב הגאון מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (חלק יורה דעה סימן ג), שאין דין מחלל שבת בפרהסיא לחושבו כעכו"ם אלא אם כן העידו עדים בפני בית דין על מעשיו, והועד בפניו, אבל אם לא העידו עליו בפניו בבית דין, ורק על פי קול ההמון שנתפשט נודע שהוא מחלל שבת, ובשאר מצות התורה נוהג כהלכת גוברין יהודאין אין לדונו כמומר לאסור יין במגעו".

משנה ברורה (סימן שפה סעיף קטן ד):

"ופרהסיא מקרי כשהחילל בפני עשרה מישראל".

והאגרות משה (יורה דעה חלק א סימן א) כתב שלא בעינן שיהיו שומרי שבת וחולק על הגהות רבי עקיבא איגר על יורה דעה – [הודפס כספר נפרד] הדורש שכל העדים לחילול השבת יהיו שומרי שבת. ובשו"ת מלמד להועיל (יורה דעה סימן נב) משתמש בסברא זו כעוד סניף להקל. ועיין במשנה ברורה (שם) שאין צורך שעשרה יראו את המעשה חילול שבת אלא מספיק שידעו מזה.

וכתב עוד היביע אומר (חלק ז אורח חיים סימן טו סעיף קטן ד):

"וגם הלום מצאתי תנא דמסייע להמהר"י אסאד, הוא רבינו הגאון רבי עקיבא איגר בחידושו ליוורה דעה (סימן רסד) בדבר מוהל מחלל שבת בפרהסיא, שיש לו חנות פתוחה למכור ולקנות בשבת, ונוסע לחנותו בשבת, ואפשר שהוא גם כן כותב וכו', וכתב, כי מי יאמר שהוא עושה כן בפני עשרה מישראל, ואם עושה כן יחד עם חברים כמוהו שכולם מחללים שבת בפרהסיא, 'מי יעיד על זה, והלא כולם פסולי עדות נינהו', ואפילו אם יש שם שנים כשרים, מכל מקום הרי גם חבריו מומרים לחלול שבת בפרהסיא, ולא נעשה הדבר בפני עשרה ישראלים כשרים, שנראה דלא חשיב פרהסיא כשנעשה בפני עשרה מומרים, ולכן אם אין מוהל אחר בעיר אין למחות בו שלא ימול וכו'. עיין שם".

אמנם יש חולקים בדין זה. ואף על פי שגם על סברת המהר"י אסאד הנוכח לעיל רבים חולקים, ומהם, בשו"ת מנחת אלעזר חלק א (סימן עד) הנוכח לעיל. וכן בשו"ת פני מבין (חלק אורח חיים סימנים צא ועב). עיין שם. וכן בשו"ת לבושי מרדכי קמא (חלק אורח חיים סימן קיא) כתב להוכיח החתם סופר דלא כמהר"י אסאד. והגוף ידו שנית בלבושי מרדכי (מה"ת חלק אורח

should be given in *beis din*.⁷⁹ So too, we are lenient regarding a Jew who would be embarrassed to violate Shabbos in front of a prestigious person. Such a person's Shabbos desecration is not considered a breach of the covenant, etc.⁸⁰

- The *Itur* writes the violation must involve working the ground.⁸¹

All together, these requirements make it very difficult to declare anyone a Shabbos desecrator with respect to considering him to be like a non-Jew, even before the further amelioration of his status as *tinokos shenishbu* in our time (which we will discuss below).

חיים סימן ט), והביא שבשו"ת אבני צדק (חלק אבן העזר סימן ז) הזכיר דברי השבילי דוד שחולק על מהר"א אסאד, והסכים עמו בדברים שהם מדאורייתא, אבל בדרבנן עומד הוא על דעתו לסמוך על המהר"א אסאד.

79 שו"ת יהודה יעלה (חלק א – יורה דעה סימן ג):

"אמנם דוקא מחלל שבת בפרהסיא בעינן והיינו בפני עשרה מישראל ועושה כן פעמים... ולפסול אותו ולשבעה בעינן דוקא להעיד בפניו גם בפני בית דין... והכי נמי לאסור היין במגעו היינו נמי לפסול גופו ממש לעשותו כגון גמור פשיטא דאם לא העידו עליו כל הנוכר לעיל בפניו בחילול שבת רק על פי קול ההמון שמתפשט בלבד. וידוע כי הם מתנהגים בכל שארי מצות התורה ונהגים משארי עבירות התורה אין דינם כמומר לעבודה זרה לאסור יין במגעו".

ובהערה לעיל הבאנו הרבה פוסקים ההולכים לפי שיטת המהר"א אסאד. אמנם בשו"ת פרי השדה (חלק א סימן סב) כתב ש"אין דברי הגאון מהר"א אסאד אמורים אלא כמי שנוהר במצות ה', מה שאין כן באלו העוובים ברית ה' לגמרי, וכל דברי תורתנו הקדושה הוא לצחוק בעיניהם וכו'". עייני שם.

80 משנה ברורה (סימן שפה סעיף קטן ו):

"ואם מתבייש לעשות זה בפני אדם גדול אף שעושה דבר זה בפני כמה אנשים גם זה לצנעה יחשב".

שו"ת אבני ישפה (חלק ב סימן מב):

"נשאלתי אם אנו רואים אדם מחלל שבת בפרהסיא ואין לנו ידיעה אם הוא מתבייש בפני אדם גדול האם ספיקו להקל או להחמיר ונראה לעניות דעתי שספיקו להחמיר כי כבר איתרע חזקתיה שיצא מכלל אדם כשר וכל שאין לנו ידיעה ברורה על כשרותו אין לנו להכשירו על הספק בלבד ומו"ר גאון אחד אמר שבלאו הכי אין להכשירו בדור פרוץ כמו שלנו כי חילול שבת נעשה הפקר ואין לתלות בסתמא שהוא מתבייש ע"כ".

81 ב"י (אבן העזר סימן מד):

"ומה שכתוב ויש אומרים דמשומד לחלל שבת בפרהסיא ולעבוד עבודה זרה דינו כגוי גמור ואין קידושיו קידושין. בעל העיטור (שם) הביא סברא זו וכתב עליה ומסתברא דקימא לן גוים שבחזין לארץ לאו עובדי עבודה זרה הם (חולין דף יג ע"ב) האידנא אינו משומד לעבודה זרה ומחלל שבתות בפרהסיא ליתא אלא בעבודת קרקעות וקידושיו קידושין וגירושיו גירושין".

חידושי רבי עקיבא איגר (יורה דעה סימן רסד):

"אך קשה עלי לעשות סניף מסברא זו [של העיטור] דהיא מילתא דתמיהה, ולא מצאתי יסוד לזה, וגם לא מצאנו לו חבר בפוסקים".

ואף על פי שהאחרונים לא פסקו כמו העיטור מכל מקום הרבה הביאו אותו כעוד סניף להקל.

שו"ת מים עמוקים (סימן לא) העתיק לשון העיטור בזה הלשון:

"דמומר לחלל שבת ליתיה אלא בעבודת הקרבנות וקידושיו קידושין וגיטו גט".

וכתב עליו בשו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה סימן יא):

"ונראה שהיא הנוסחה הנכונה, וכן מוכח ממה שכתב הרשב"ץ (בחלק ג סוף סימן מז) על זה, וזכינו להסכים לדעתו".

E. THE מוֹמֵר לְתַאֲבוֹן

A מוֹמֵר לְתַאֲבוֹן is excluded from the principle that a *mumar* has the status of a non-Jew. A מוֹמֵר לְתַאֲבוֹן is someone who transgresses, not out of disbelief, but just to satisfy his own financial, sensual, materialistic, or other needs.⁸² Alternatively, he may opt out of a mitzvah because it poses effort or challenges that he is not ready to face.⁸³ For example, he would eat non-kosher food rather than undertake the extra effort or expense to obtain kosher food. His desire for self-gratification or his resistance to making the extra effort is greater than his commitment to doing that which he knows he should do. Such a person is not considered comparable to a non-Jew.⁸⁴ The mitzvah to love one's fellow Jew still applies to him.⁸⁵ Someone who does not fulfill certain mitzvos simply because he does not care would also not be considered a non-Jew.

82 ביאור הלכה (סימן לט ד"ה או):

"ולחכמים מקרי היכא דהתירא ואיסורא קמיה ושביק התירא ואכיל איסורא דזה הוא בכלל להכעיס אבל אם אינו מקפיד לברור ההיתר והוא לוקח מן הבא בידו או היתר או איסור עדיין אינו בכלל מוֹמֵר להכעיס ורק לגבי שחיטה פסק הרמ"א ביורה דעה סימן ב סעיף ה בהג"ה דנחשב כלהכעיס משום דתו אינו בר זביחה עיין שם בבית יוסף ובפרי מגדים בש"ד בסק"ח ומוזה למד המגן אברהם דהוא הדין גבי תפילין כהאי גוונא וכמו שכתוב במשנה ברורה דאם אינו חושש למצות תפילין אף שלא להכעיס תו אינו בר קשירה וגו'."

83 רש"י (חולין דף ג ע"א ד"ה לתיאבון):

"כי לא משכח היתר אכיל נבילות."

84 רמב"ם (הלכות שחיטה פרק ד הלכה יד):

"ישראל מוֹמֵר לעבירה מן העבירות שהיה מומחה הרי זה שוחט לכתחלה וצריך ישראל כשר לבדוק את הסכין ואחר כך יתננה למוֹמֵר זה לשחוט בה מפני שהזקתו שאינו טורח לבדוק ואם היה מוֹמֵר לעבודה זרה או מחלל שבת בפרהסיא או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ובמשה רבינו כמו שביארנו בהלכות תשובה הרי הוא כעכו"ם ושחיטתו נבלה."

85 יד רמ"ה (סנהדרין דף נב ע"ב ד"ה ומקשינו):

"ואהבת לרעך כמוך אפילו רשע, רעך לשון רעים שבך."

וידומה לזה כתוב בהפלא יועץ (בסופו באלפא ביתא של מוהר"ר צבי הירש ערך אהבה):

"יחזיק אהבת בני אדם מישראל ואפילו פושעים."

ונראה שבעל הגהות מיימוניות (על הרמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ג) חולק על זה:

"ודוקא שהוא רעך בתורה ובמצות אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע ואומר הלא משנאך ה' אשנא וגו'."

וראיתי מי שכותב שגם הרשב"ם (על וקרא יט, יח) אוהו כמו בעל הגהות מיימוניות:

"רעך הוא אם טוב הוא אבל לא אם הוא רשע כדכתיב יראת ה' שנאת רע."

אבל אין זה מוכרח וגם לפי הסברא קשה להגיד שהפסוק בא להוציא כל מי שעשה עבירה וקבל תוכחה ולא חזר בתשובה שאין אנו מצויים לאהוב אותו. דאם כן לא שבקת חיי לכל בריה—דאיתא בבבא בתרא (דף קסד ע"ב): "רוב בני אדם נכשלים בגזל ומיעוטן בעריות וכלן באבק לשון הרע". האם התורה רק צותה לנו לאהוב צדיקים יחידי סגולה? אלא מסתבר שגם הרשב"ם מתכוון להוציא מוֹמֵר להכעיס [או מי שיותר גרוע כמו מין וכדומה] מהגדר של "רעך" ולא מוֹמֵר לְתַאֲבוֹן.

On the other hand, if someone desecrates all (or maybe the majority) of the mitzvot out of natural desire, he does not escape being designated a *mumar* (i.e., he is the equivalent of a להכעיסים).⁸⁶

Although the aforementioned laws (that a *mumar* is considered to be like a non-Jew, etc.) do not apply to a מומר לתאבון, nevertheless there are other laws which do apply. As we pointed out, the Torah uses the word אהיך, רעד, or עמיתך with respect to various mitzvot. The *Mishnah Berurah* is unsure whether a מומר לתאבון is included in these categories.⁸⁷ We

86 שולחן ערוך (יורה דעה סימן ב סעיף ה):

"מומר להכעיס אפילו לדבר אחד או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא או שהוא מומר לכל התורה אפילו חוץ משתים אלו דינו כעובד כוכבים".

פרי מגדים (שפת דעת סעיף קטן יז):

"ואם עבר על רוב המצוות אף שנוהר בשאר רובו ככולו".

משנה ברורה (סימן תרח בביאור הלכה ד"ה אבל): 87

"איתא בתנא דבי אליהו רבה פרק יח הוכח תוכיח את עמיתך ועמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצוות אתה חייב להוכיח אותו אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו והעתיק זה הגר"א בקיצור באדרת אליהו עיין שם ולענין אוכל נבילות לתאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא יש לעיין בדבר".

ומשמע מדברי הרמב"ם דלא כהמשנה ברורה.

פירוש המשניות (מסכת סנהדרין פרק י – פרק חלק – משנה א בסוף העיקר הי"ג):

"וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה' הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחווה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא והוא מפורשעי ישראל".

ספר חפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל ו סימן ח):

"וכל זה [האיסורים של לשון הרע שדיבר בהם בסימן הקודם] אפילו אם הסיפור על איש בינוני, אשר... פעמים יכשל".

וזה סותר מה שכתב בביאור הלכה הנזכר לעיל. ואי אפשר לחלק בין בן אדם שנכשל על עבירה מידי פעם ומומר לתאבון שנכשל על עבירה מן העבירות באופן תדיר, לפי מה שכתב החפץ חיים.

באר מים חיים (כלל ו סעיף קטן כז):

"להשיב לו אבידה וכו'. כגון שהוא מומר אוכל נבילות לתאבון דעדיין בכלל ישראל הוא לכל ענינים אלו וכמו שכתוב בחושן משפט (סימן רסו) ובסימן קנח ביורה דעה עיין שם ועיין ביורה דעה (בסימן רנא) בביאור הגר"א ובפתחי תשובה בשם האחרונים דהלכה כדברי התוספות בעבודה זרה (דף כו ע"ב) וכן פסק הים של שלמה דלתאבון עדיין אנו מחוייבין לפרותו".

באר מים חיים (כלל ו סעיף קטן כז) בנוגע ללשון הרע עצמו כתב:

"להיטיב עם הנידון. אפילו אם לדברי המספר הלשון הרע עליו יצא מכלל עמיתך הרי אסור להאמינו כלל בזה".

וגם קשה לחלק בין מצות תוכחה ושאר חיובים ולהגיד שפטור מהחיוב של תוכחה כלפי מומר לתאבון מה שאין כן שאר מצוות שעדיין חייבים בהם שכבר הערתי למעלה שהרבה פוסקים חושבים שאפילו כלפי מומר להכעיס אנחנו עדיין חייבים להוכיחו, וחולקים על הפסק של המשנה ברורה, כל שכן כלפי מומר לתאבון. ומנא ליה להביאור הלכה את הספק שלו וצריך עיון.

may redeem him if he is captured⁸⁸ and we are required to save his life⁸⁹ and to return his lost objects.⁹⁰ It is forbidden to charge him interest.⁹¹ There is a dispute whether one is also obligated to sustain him and give him *tzedakah*.⁹²

88 שולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף ב):

"אבל עברין להיאבון, אין איסור בדבר אם רוצים לפדותו, אבל אין מחויבים בכך".

וכן כתב בבית יוסף (יורה דעה ריש סימן רנא) שכן היא דעת הרמב"ם וכן כתב ספר יראים (סימן מז); הסמ"ג (סימן קסב) והסמ"ק (סימן רמח) אמנם תוספות (עבודה זרה דף כו ע"ב) כתבו דחייב לפדותו [ולא רק שמותר אם רוצה] והגר"א (יורה דעה סימן רנא סעיף קטן א) כתב שכן ההלכה וכן למד הרדב"ז בדעת הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק ח הלכות יג-יד).

89 שולחן ערוך (יורה דעה סימן קנח סעיף ב):

"אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו, כגון אוכל נבלות לתיאבון, מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו [חזן מפסולי מדרבנן וכגון גולנים מדרבנן כגון רועי בהמה דקה דחז"ל נתנו חיזוק לדבריהם כדי שיתנו לב לשוב—ש"ך סעיף קטן ג]."

90 בית יוסף (יורה דעה סימן רסח):

"ומה שכתב רבינו ומצוה להחזיר אבידתו הוא ממה שנתבאר (ברמב"ם) בפרק יא מהלכות גיילה הלכה ב שמתחזירין אבידת המושמד והוא שיהיה מושמד לתיאבון כמו שזכר שם".

ואף על פי שהבית יוסף חולק שם על עצם המושג של מושמד (עובד עבודה זרה) לתיאבון, מכל מקום מסכים שבמקרה של מומר לתיאבון רגיל הכי נקטינן. וכן פסק בשולחן ערוך.

שולחן ערוך (חושן משפט סימן רסו סעיף ב):

"חייב להחזיר אבידת ישראל אפילו היה בעל האבידה רשע ואוכל נבילה לתיאבון".

והסיבה שחייבים להחזיר אבידת מומר לתיאבון היינו בגלל שלשון הפסוק היא "לכל אבידת אחיך" (דברים כב, ג) ודרשנין "לכל אחיך אפילו הוא רשע" (עבודה זרה דף כו ע"ב); (רא"ש בבבא מציעא פרק ב סימן יב).

וכיון שהשבת אבידה היא אחת משתי המקורות להצלת נפש, מסתמא הוא הדין להציל את נפשו אבל ספר יראים (מז) כתב שאין אנטחו חייבים להצילו ובתוספות (עבודה זרה דף כו ע"ב ד"ה אני) למדו מרבינו זה גם כן שאסור להלוותו ברבייתו ושחייבים לתת לו צדקה [להחיותו] וגם על זה [להחיותו] כתב היראים שאין אנטחו חייבים.

ומשמע מכאן שבכל הני מצוות אחרות שכתוב בהן 'אחיך' אין מומר לתיאבון נכלל בבה. וצריך עיון, כי בנוגע לתוכחה כתב ביאור הלכה (סימן תרח ד"ה אבל) שרק מומר להכעיס התמעט בדואות מגדר "רעד" מה שאין כן מומר לתיאבון הוי ספק אם נכלל ועל הצד שבאמת נכלל ב"רעד" רואים שלא רק בנוגע להשבת אבידה נוגע דין זה, ואולי אפשר לחלק בין "רעד" ו"אחיך" וזה חידוש גדול וצריך עיון.

91 שולחן ערוך (יורה דעה סימן קנט סעיף ב):

"מומר מותר להלוותו ברבית ואסור ללוות ממנו ברבית: הג"ה ויש מהמירין אף במומר להלוותו וטוב להחמיר אם אפשר להשטמ ממנו".

92 תוספות (עבודה זרה דף כו ע"ב ד"ה אני):

"ומומר לתיאבון אתה מצווה להחיותו".

שולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף א):

"מי שהוא עברין במידי על אחת מכל מצוות האמורות בתורה ולא עשה תשובה, אינו חייב להחיותו ולא להלוותו".

ש"ך (יורה דעה סימן רנא סעיף קטן א):

"לשון עברין משמע שהוא רגיל לעבור וכן בלשון הטור וסמ"ק הוא מומר לתיאבון וכו' לשון מומר משמע שרגיל בכך כדלעיל סימן ב סעיף קטן כ וכן כתב הרב ס"ב אבל מומר לתיאבון וכו' וכן בדין שאם עבר עבירה לתיאבון פעם אחת לא יצא מכלל אחזה בזה".

וזה לפי ספר יראים (סימן מז). [ועיין בהערות לעיל שכתבנו שחייבים להחזיר אבידת מומר לתיאבון בגלל שיש ריבוי של המילה "כל" בלשון הפסוק "לכל אבידת אחיך" וכיון שהשבת אבידה היא אחת משתי המקורות להצלת נפש, מסתמא ה"ה להציל את נפשו. אבל היראים רק למד היתר מזה ולא חיוב].

F. TINOK SHENISHBAH

A *tinok shenishbah* is a Jewish child who had literally been brought up in non-Jewish captivity and had no exposure to Judaism.⁹³ When discussing the Karaites, the *Rambam* states:

*The children and grandchildren of these errant people whose parents led them away, and they were born among these Karaites and raised according to their values; they are considered as children captured and raised by them. Such a child may not be eager to follow the path of mitzvot, for it is as if he was compelled not to [observe mitzvot]. Even if later, he hears that he is Jewish and saw Jews and their faith, he is still considered as one who was compelled against observance, for he was raised according to their mistaken path.*⁹⁴

ותוספות (עבודה זרה דף כו ע"א ד"ה אני) חלקו על היראים וכתבו שהייב להחיות עברייני כזה. והבכור שור (גיטין דף מז ע"ב) החמיר יותר דאפילו אם הוא ספק מומר לתיאבון או להכעיס מהוייבים להחיותו או לפדותו. והגר"א [על השולחן ערוך שם] פסק כהתוספות וכן פסק החפ"ז חיים בספר אהבת חסד (פרק ג סימן ב) ומכל מקום אפילו להגר"א והחפ"ז חיים אינו נקרא אחיך [ורק משום רבוי של "לכל אבידת אחיך" נכלל בהחיוב של להחיותו]. ולא כן כתב השולחן ערוך (יורה דעה סימן קנח סעיף א):

"[בעל עבירות והעומד ברשעו ושונה בו תמיד] אין מסבבין להם המיתה ואסור להצילם אם נטו למות... אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו, כגון אוכל נבלות לתיאבון, מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו". וזה אליבא דהרמב"ם (הלכות רוצח ד הלכות יא ויב).

הרמ"א (יורה דעה סימן רנא סעיף ב) הלך בשיטה אמצעית:

"אבל עברייני לתיאבון, אין איסור בדבר אם רוצים לפדותו, אבל אין מהוייבים בכך".

ופשוט שאם חייב להחיותו חייב להצילו. אבל ההיפך גם כן אמת שלפי שיטת היראים שאינו חייב להחיותו גם כן אינו חייב להצילו.

וכתב הרב יצחק ברקוביץ:

"מפורש בגמרא (פסחים דף קיג ע"ב) שמצוה לשנוא מי שעבר עבירה [כל עוד שלא חזר בתשובה] ואינו בכלל אחיך שבפסוק לא תשנא, ובכל זאת יש מצוה לפרוק את משאו שנאמר בו שנאך וגם אסור לספר עליו לשון הרע [אלא לרבו אם יקבל את הדברים או ירחיקנו] הרי הוא בכלל עמיתך של לא תלך בו רכיל. אם כן בעל עבירה הוא ישראל לכל דבר והוא בכלל עמיתך אבל אינו בכלל אחיך".

המושג של תינוק שנשבה בין הנכרים מוזכר בעיקר בגמרא שבת (דף סח ע"ב). 93

רמב"ם (הלכות ממרים פרק ג הלכה ג): 94

"אבל בני התנועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם הרי הוא כתינוק שנשבה בניניהם וגדלוהו ואינו זריו לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיהוו לאיתן התורה".

This unfortunate Jew is considered to have had no choice in the matter, for he was brought up with the mistaken values of Karaites.⁹⁵ He is, therefore, considered to be like a *tinok shenishbah*, the equivalent of someone who was brought up in non-Jewish captivity. Although other Rishonim argue with the *Rambam* in the case of the Karaites,⁹⁶ they would agree that the concept could be applied to someone who was completely deprived of an authentic Jewish education.⁹⁷

95 רמב"ם (שם):

"הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם".

96 בית יוסף (יורה דעה סוף סימן קנט):

"ולענין הקראים נראה לי דלהרמב"ם בפירוש מתניתין קמייטא דחולין (פרק א משנה ב) דחשיב להו כתינוק שנשבה בין הגוים אין להם דין משומדים ואסור להלוותם ברבית. ואף על גב דלפי מה שכתב בעל נמוקי יוסף (על הרי"ף בבא מציעא דף מב ע"ב), והוא דלא יהבינן דין תינוק שנשבה אלא למי שלא הכיר בתורת ישראל מעולם, אבל מי שעומד בין ישראל והולך ומדבק בחוקותיהם של גוים מן המורידים הוא, אפשר דהגך נמי דין משומדים יש להם ומותר להלוותן ברבית, לא שבקינן דברי הרמב"ם המפורשים בשביל דברי נמוקי יוסף".

הדושי הרמב"ן (בבא מציעא דף עא ע"ב):

"ואם נפשך לומר התניח משומד עצמו בן המשומדת שוגג הוא והוה ליה כקטן שנשבה לבין הגוים ואתה מצווה עליו להחיותו, לא דמי דאילו התם לא ידע כלל, אבל כאן כיון דידע ושביק תורת ישראל ומדבק בעבודה זרה ובחוקות הגוים הרי הוא משומד גמור ומורידין ולא מעלין".

ש"ך (יורה דעה סימן קנט סעיף קטן ו):

"אני בענייני עיינותי בדברי הרמב"ם שם ולא מצאתי שום משמעות אדרבה כתב להיפך ובמזמור למדו הפוסקים דמותר להלוותן ברבית אם כן ה"ה הקראים וכן כתב מהר"ש"ל דקראים דינם כמומר ומותר להלוותן ברבית ומביאו הדרישה וכן משמע קצת בתשובת ר"א'ן' חיים ריש סימן קיג דקראים דינם כישראל מומר ועיין בתשובת רבינו שמשון שהביא המב"ט חלק ב סימן לח כו' וכן בתשובת רבי בצלאל סימן ג".

וסיים הבית יוסף (שם):

"דלא שבקינן דברי הרמב"ם המפורשים בשביל דברי נמוקי יוסף".

וכן פסק בשולחן ערוך לגבי הקראים שאסור להלוותם ברבית ואין צריך לומר שאסור ללוות מהם ברבית.

והרמ"א הוסיף:

"תינוק שנשבה לבין העכו"ם ואינו יודע מתורת ישראל כלל דינו כקראים ואסור להלוות לו ברבית [כך משמע מב"י להעת הרמב"ם] ולכן מומרת לעבודת כוכבים שיש לה בן מן העובד כוכבים שהבן הרי הוא כמוה ונקרא מומר אסור להלוות לו ברבית (מרדכי פרק החולין) דהוי כתינוק שנשבה לבין העובדי כוכבים".

מכל מקום כתב החזו"ן איש (יורה דעה סימן א סעיף קטן ו) שאין מחלוקת בעצם הסברא:

"ומה שנחלקו אחרונים ז"ל בצדוקים בדורות האחרונים אי השיבי כאנוסים, היינו בהכרעת שיעור הידיעה שיעודים ממצאיות ישראל ושאבותיהם פירשו מהם ונותנים כתף סוררת, אי דיינין להו כשיעור ידיעה למחשב מזיד, או לא ואכתי אנוסים הם ובאמת צריך לדון על כל איש ואיש בפרט. וכמו כן אותן שאבותיו פרשו מדרכי הציבור, והוא נתגדל ללא תורה, דינו כישראל לכל דבר ונמי צריך למווד שיעור ידיעתו אי לא חשיב מזיד".

ולמעשה הכריעו רוב גדולי ימינו שאלה שלא שומרים מצוות בזמננו הם כתינוקות שנשבו, וכמו שנביא בהמשך.

וכתב הש"ך שלא מצא את דברי הרמב"ם בפירושו למשניות בחולין (פרק א משנה ב) כפי שהביאו הבית יוסף, אבל במהדורת הרב קאפח מובא הרמב"ם כמו שהביא הרמב"ם בהלכות ממרים.

97 הש"ך כתב שבזמננו לכאורה אין דין תינוק שנשבה אצל הקראים.

ש"ך (יורה דעה סימן קנט סעיף קטן ו):

Most *poskim* have applied the *Rambam's* ruling to the contemporary Jew brought up in secular surroundings, as we shall see in the next chapter.

Within the broad category of non-Orthodox and traditional Jews, there are sub-categories of people. For example, there are those who believe in Hashem, but not that the Torah was given at Sinai; or they believe that the Oral Law was made up by the Sages. There are those whom we would call "traditional" today. They believe that the Torah is Hashem-given, but do not keep the mitzvot because that is the way they were brought up. If they live in proximity to Shabbos-observant Jews, this is sufficient in the eyes of some *poskim* to say that they are not *tinokos shenishbu*.

In the Gemara in *Shabbos*, there is a dispute concerning whether a *tinok shenishbah* is considered an *o'nes* or a *shogeg*.⁹⁸ In fact, in contrast

"ובמומר למדו הפוסקים דמותו להלוותו ברבית אם כן ה"ה הקראים וכן כתב מהרש"ל דקראים דינם כמומר ומותר להלוותו ברבית ומביאו הדרישה וכן משמע קצת בתשובת ר"א ו' חיים ריש סימן קיג דקראים דינם כישראל מומר ועיין בתשובת רבינו שמשון שהביא המב"ט חלק ב סימן לח כו' וכן בתשובת רבי בצלאל סימן ג וגם כתב שם שהקראים שבזמן הרמב"ם היו בהם כמה מעלות טובות מה שאין כן עכשיו".

משנה ברורה (סימן שפה סעיף קטן א):

"ואיתא בס"ב דאף בזה הרי הוא כעכו"ם צדוקי שאני שמוחזק כך מימי אבותיו ומנהג אבותיו בידו כך כתב ב"י ודעת כמה פוסקים שאף צדוקי כשהחליט שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם ונפקא מינה בכל זה לענין קראים שבזמננו שבזמננו שבוטאי מחללים שבת בפרהסיא על כל פנים במילי דרבנן אין יכולים לבטל רשות עד שישכור מהם".

וכל זה בנוגע להקראים ולא נוגע ליהודים שבזמננו כמו שהעיר הבנין ציון החדשות (סימן כג) שהקראים הפרידו את עצמם מכלל ישראל גם כן בנוגע לגיטין וקידושין וברית מילה מה שאין כן יהודי זמננו.

ואפילו בדברי הרמב"ם עצמם לכמה מפרשים היו להם את הגירסא של הרמב"ם שכתב בסוף "ואל ימהר להרג"ן ולכן הבינו שדין זה של הרמב"ם רק נוגע לדין של מורדין ולא לשאר דברים (רדב"ז, מב"ט, גנת ורדים, גרי"ז). ולא כן הגירסא המקובל ומכל מקום אין נפקא מינה בנוגע להלוא דהלא כתב החזון איש (יורה דעה) שדינים כישראל לכל דבר וכמו שראה במפרשים בהמשך. ואף על פי שיש חולקים על הרמב"ם בנוגע להקראים [הלא הם הרמב"ן (בבא מציעא דף ע"א ע"ב), הנמוקי יוסף (המובא בבית יוסף יורה דעה סימן קנט ד"ה ולענין הקראים), התוספות ר"י (המובא בשבולי הלקט חלק ב סימן מו), שו"ת התשב"ץ (חלק א סימן קלט) התוספות וגם הרא"ש (שניהם כמו שהבינו אותם התוספת שבת סימן שפה) ושו"ת הרדב"ז (חלק ב סימן תשצו)]. [עיי' בש"ך יורה דעה סימן קנט המביא דעות התומכים בדעת הנמוקי יוסף]—אמנם כתב החזון איש שאין מחלוקת בעצם הסברא אלא רק "אי דייננן להו כשיעור ידיעה למחשב מויד או לא ואכתי אנוסים הם" (חזון איש, יורה דעה סימן א סעיף קטן ו). במסכת שבת (דף סז ע"ב) נחלקו האמוראים אם תינוק שנשבה הוא או אנוס שלפי שיטת רש"י לרב ושמואל הוא שוגג [קרוב למויד] וחיוב להביא קרבן חטאת ולרב יוחנן ורב ישמעאל הוא אנוס ופטור מקרבן.

98

אמוראים אלה חולקים על פירוש המשנה (דף סז ע"ב) שאומרת: "כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת" ובגמרא (דף סח ע"ב) מוקי לה בסוף לפי רב ושמואל שמגן תינוקות שנשבו בין הגוים שנחשבים כשוגגים אבל אליבא דרבי יוחנן תינוקות שנשבו הם כאנוסים (רש"י שם ד"ה פטור). והרמב"ם (הלכות שגגות פרק ב הלכה ו) פסק כרב ושמואל. [ואה דנהו חלק מפיסקי זמננו לקרא תינוקות שנשבו אנוסים ולא שוגגים אוי כל כך נפקא מינה דבר, דכל הנפקא מינה של הגמרא היא לגבי קרבן אמנם יש לתרץ בכמה אופנים ועיין בספר עבותות אהבה חלק ג פרק א הערה 3].

to what he brings regarding the Karaites above (that they are compelled by circumstances), the *Rambam* rules that a *tinok shenishbah* bears the status of a negligent transgressor (and is not an *o'nes*) with respect to bringing a *korban*.⁹⁹ (See endnote II.) Perhaps the opinion of the *Rambam* is like that of Rav Elchanan Wasserman, who writes that everyone can uncover the truth if he is intellectually honest.¹⁰⁰

A *tinok shenishbah* is clearly not considered a *mumar* with respect to מורידין ולא מעלין since, in his current state, he genuinely does not know about Judaism.¹⁰¹ Regardless, he is not entirely innocent of all culpability which would render him exempt from having to bring a *korban*.¹⁰² However, such a person does retain his status in the categories of אחיך, עמיך, and רעך, and one remains obligated toward him with respect to all interpersonal mitzvos.

G. SUMMARY

In summation, there are several categories of transgressors. A *min* is a Jew who does not believe in God. An *apikorus* is one who denies prophecy. A *kofer* either does not believe in the Written or Oral Torah or in the eternity of the Torah. A מומר להכעיס is one who transgresses any mitzvah despite believing in God and the Torah. This might include

99 רמב"ם (הלכות שגגות פרק ב הלכה ו):

"כל המחוייב חטאת קבועה על שגגתו ועשה בשגגה ונדע לו אחר שחטא אף על פי שלא היתה לו ידיעה בתחלה שזה חטא הוא הרי זה חייב חטאת כיצד תנוק שנשבה לבין העכו"ם וגדל והוא אינו יודע מה הם ישראל ולא דתם ועשה מלאכה בשבת ואכל חלב ודם וכיוצא בהן כשיודע לו שהוא ישראל ומצווה על כל אלו חייב להביא חטאת על כל עבירה ועבירה וכן כל כיוצא בזה".

וכדומה כתב רמב"ם (הלכות שגגות פרק ז הלכה ב):

"כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עיקר שבת ושכח שנצטוו ישראל על השבת או שנשבה והוא קטן לבין העכו"ם או נתגיר קטן והוא בין העכו"ם אף על פי שעשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת שהכל שגגה אחת היא וכן חייב חטאת אחת על כל חלב שאכל וחטאת אחת על דם שאכל וכן כל כיוצא בזה בעבודות אלו וכל היודע עיקר שבת אבל שכח שהיום שבת ודימה שהוא חול אף על פי שעשה בו מלאכות הרבה חייב חטאת אחת על היום כולו וכן חטאת על כל שבת ושבת ששגג בו".

100 קובץ מאמרים (מאמר על אמונה):

"היוצא מזה כי יסודי האמונה מצד עצמם הם פשוטים ומוכרחים לכל אדם שאיננו בכלל שוטה אשר אי אפשר להסתפק באמיתתם".

101 רמב"ם (הלכות מומרים פרק ג הלכה ב):

"מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה מורידין אותו ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורוסין והאומריין אין תורה מן השמים והמוסרין והמומריין שכל אלו אינם בכלל ישראל ואין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דיינים אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצווה גדולה והסיר המכשול".

102 וכמו כל שוגג שעליו כתב הרמב"ם (הלכות שגגות פרק ה הלכה ו) שהיה לו לבדוק ולדקדק.

joining an alternative religion, as well as one who consistently transgresses a mitzvah, claiming that it is not forbidden or is not God-given. He deliberately chooses to transgress when he could just as easily have avoided the prohibition (i.e., he did not do it because his inclination got hold of him). A flagrant Shabbos desecrator is included in the category of מומר להכעיס, because he is breaking the covenant between Hashem and the Jewish People. In all of these cases, one is exempt from most of the interpersonal mitzvos toward him, such as loving your neighbor, *tochachah*, and *hashavas aveidah*.

To be considered a public Shabbos desecrator, there are some conditions that must be met. For example, a Jew who would be too embarrassed to violate Shabbos in front of a prestigious person would not be considered a מומר להכעיס.

A מומר לתאבון is defined as one who transgresses, not out of disbelief, but simply because the effort to fulfill the halachah is too great for him. He may not want to spend the extra money involved or he may want to satisfy his sensual, materialistic, or other needs. His desire for self-gratification or resistance to going the extra mile is greater than his commitment to keeping what he knows he should keep. Although we are exempt from some obligations toward a מומר לתאבון, we are required to save his life and to return his lost articles. It is also forbidden to charge him interest. There is a dispute whether one is also obligated to sustain him and give him charity.

The original concept of a *tinok shenishbah* is one who was literally brought up in a non-Jewish environment and had no exposure to Judaism. The Rishonim agree that this concept also applies to anyone who was completely deprived of a Jewish education. We will discuss the application of this to contemporary non-observant Jews. All agree that he retains the status of רעך, עמיתך, and אהיך, and one remains obligated to him with respect to all interpersonal mitzvos.

ולכאורה לא היה מקום לפי זה לכלול אותם ביחד [בין אם מומר הוא השם הכולל למינות גם כן ובין אם מינות הוא השם הכולל למומר] אבל לפי השולחן ערוך והרב הירש והמשנה ברורה נחא ששניהם נוגעים למעשים וכל השאלה של הגמרא במסכת עבודה זרה שהתחלנו בה היא רק עד כמה השם "מזין" כולל, אם רק עובד עבודה זרה או גם כן מומר להכעיס, אבל שתי הדעות נוגעות למעשים.

אפיקורס ומזין:

ובנוגע להבדל בין אפיקורס למזין, מדברי ביאור הלכה (סימן לט ד"ה או מומר לעבודת גילולים) שכתב דמי שאדוק בעבודה זרה [וכנו כומר] הוי אפיקורס ולא מזין [וזה לשונו שם: "ומיירי שאינו אדוק בה דאם לאו הכי הוי ליה אפיקורס וצריך שריפה (ע"ת)"] משמע דאפיקורס יותר גרוע ממזין. וכן פסק השולחן ערוך (יורה דעה סימן רפא) דספר תורה שכתבו אפיקורס ישרף וכתב הש"ך דהוא האדוק בעבודה זרה [וכן בביאור הלכה אורח חיים סימן לט] וכך כתב הבית יוסף לענין שחיטה (יורה דעה ריש סימן ב.).

והנה ברמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ה) כתב שאפיקורסים "הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון". וכבר כתב בריש ההלכה על סוג אחר של יהודי, והיינו ישראל, שעבד עבודת כוכבים ושם כתב "וכן האפיקורסים". ואם כן אין עובד עבודה זרה הנוכר בריש ההלכה נקרא אפיקורס. ולפי מה שכתבנו לעיל אפיקורס יותר גרוע מעובד עבודה זרה רגיל דהוי אדוק בה, ופה בהלכות עבודה זרה אין הלשון משמע שהרמב"ם מתכוון למי שאדוק בה. אבל עיין בגירסת פרנקל שהחליף את המילה "אפיקורס" עם המילה "מזין" וזה מותאם עם הגדרת המשנה ברורה הנ"ל שמיזין אינו אדוק בעבודה זרה מה שאין כן אפיקורס.

וכל זה נראה לשיטת הרמב"ם. אמנם לפי שיטת רש"י שכותב בכמה מקומות שמיזין הוא האדוק בעבודה זרה, אם כן החילוק בין אפיקורס למזין אינו ברור.

וברמב"ם (הלכות ממרים פרק ג הלכה א) כתב שמי שאינו מאמין בתורה שבעל פה הוי אפיקורס וזה לשונו:

"מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה אלא הרי זה בכלל האפיקורסין ומיתתו בכל אדם".

ואילו בהלכות תשובה (פרק ג הלכה ח) כתב:

"שלישה הן הכופרים... וכן הכופר בפרושה והוא תורה שבעל פה".

ולא ראיתי מי שעשה סדר בכל הנושא בין מומר [היינו משומד] ומזין ואפיקורס. ועוד כי הלא כל חמשת הסוגים של מינות שמביא הרמב"ם כאן הם כפירה בעיקר שזה גם כן הגדרה של אפיקורס וכמו שהוא מביא בהקדמתו לפרק חלק.

וחשבתי שמינות הוי דבר מוגדר דיש רק חמשה דברים במינות וגם מינות הוי דבר יותר חמור מאפיקורסות, ולכן כל מזין הוי ממיילא אפיקורס גם כן ואפיקורס הוי שם יותר כולל.

II והקשה בשו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן קלב) דזה סותר מה שכתב הרמב"ם (הלכות ממרים פרק ג הלכה ג) ששם כתב שתניוק שנשבה הוי נחשב כאונס. [ואין לומר דשאני קרבן חטאת דאפילו אונס נמור חייב בקרבן דזה אינו, וכמו שכתב הרמב"ם בדיון הבא על אשתו בשעת וסתה וראתה דם שאינו חייב קרבן כלל.]

[ועיין עוד ברמב"ם הלכות רוצח פרק ו הלכה י ופרק ה הלכה ד שמגדיר שהאומר מותר הוי קרוב למזיד. ואם נאמר שהאומר מותר היינו תניוק שנשבה או גם זה סתירה למה שאומר הרמב"ם בין אם תניוקות שנשבו יש להם דין אונס ובין אם יש להם דין שוגג.]

וכבר כתבנו לעיל שלפי הרדב"י, המב"ט, הגינת ורדים, והגר"י הוי להם את הגירסא בהלכות ממרים בסוף "ואל ימהר להרגן" ולכן הבינו שדין זה של הרמב"ם רק נוגע להדין של "מורידין" ולא לשאר דברים, היינו דאינו נחשב כאונס בעצם, רק בנוגע לדין זה.

אמנם תירוץ זה קשה ליישב בלשונו בהלכות ממרים (פרק ג הלכה ג) שכתב "ואף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי וראה היהודים ורתם הרי הוא כאונס שהרי גדלוהו על טעותם" והיינו שאפילו כשבאים לקרב אותו בתחילה, עדיין נשאר הוא בגירסא דינקותא שמעמידו בדעותיו שהקב"ה לא נתן את התורה וכדומה, ולכן משומד אינו מלומד בענין של תורה מן השמים.